

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ Координаційного центру з
надання правничої допомоги

_____ 2026 року № _____

**Методичні рекомендації
щодо ефективного представництва інтересів постраждалих від сексуального
насилення, пов'язаного з конфліктом**

I.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Ці Методичні рекомендації розроблені з метою формування та впровадження у діяльність юристів системи надання безоплатної правничої допомоги та адвокатів, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу (далі – юристи/адвокати), травма-інформованого та орієнтованого на потреби постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі – постраждалі особи), підходів при наданні їм правничих послуг, які враховують індивідуальність кожної постраждалої особи, її досвід та потреби.

Ці Методичні рекомендації підготовлені для системи надання безоплатної правничої допомоги експертом Групи експертів ООН з питань верховенства права та сексуального насильства в умовах конфлікту Грегорі Таунсендом, спираючись на досвід і матеріали (документи), зазначені у додатку 1 до цих Методичних рекомендацій «Перелік рекомендованих методичних та навчальних матеріалів», за підтримки, керівництва й допомоги з перекладом персоналу команди ООН¹.

2. Застосування юристами/адвокатами цих Методичних рекомендацій здійснюється в межах їх професійної діяльності та у тій частині, що безпосередньо пов'язана з наданням ними постраждалим особам відповідних видів правничих послуг.

3. Юристи/адвокати мають мати базове розуміння наслідків травми та спроможність посилювати свободу вибору постраждалих осіб, підтримувати їх у прийнятті рішень щодо звернення до системи правосуддя та забезпечувати ефективне представництво їхніх інтересів.

4. У цих Методичних рекомендаціях розглядаються ключові питання, зокрема щодо:
основних факторів та принципів травма-інформованої та орієнтованої на постраждалих осіб професійної діяльності;

базові стандарти проведення допиту (інтерв'ювання) постраждалих осіб;

особливості здійснення представництва інтересів постраждалих осіб адвокатами, які надають безоплатну вторинну правничу допомогу (далі – БВПД) таким особам.

5. Ці Методичні рекомендації у поєднанні з відповідними навчальними заходами спрямовані на підвищення якості та професійних стандартів представництва інтересів

¹ Використані у цих Методичних рекомендаціях позначення та викладення матеріалу в них не означають вираження з боку Секретаріату ООН будь-якої думки стосовно правового статусу тієї чи іншої країни, території, міста чи району або їхньої влади чи стосовно делімітації їхніх кордонів чи меж. Наведена інформація та посилання на відповідні ресурси, надані для зручності та є коректними станом на момент підготовки. ОСПГС-СНК і Група експертів не несуть відповідальності за забезпечення точності або за зміст того чи іншого зовнішнього інтернет-сайту. Слід мати на увазі, що жодна частина цієї публікації не може жодним чином використовуватися чи відтворюватися для використання у технологіях чи системах навчання на основі штучного інтелекту.

постраждалих осіб, а також на формування єдиного підходу до надання їм безоплатної правничої допомоги (далі – БПД).

6. Термін «постраждала особа» у цих Методичних рекомендаціях вживається у значенні «особа, яка зазнала насильство*», яке має прямий чи опосередкований зв'язок із збройною агресією Російської Федерації проти України, зокрема:

зґвалтування;

сексуальне рабство;

примушування до зайняття проституцією;

примусову вагітність;

примусову стерилізацію;

примушування до шлюбу;

примусовий аборт;

торгівлю людьми з метою сексуального насильства та (або) сексуальної експлуатації в умовах збройного конфлікту;

будь-яку іншу форму сексуального насильства, подібну за тяжкістю.

*Зв'язок такого насильства з конфліктом може бути очевидним із загального контексту цього злочину, беззаконня, атмосфери безкарності, особливостей цього зв'язку (наприклад, причинно-наслідкових, географічних чи часових), з приналежності кривдника до державних або недержавних збройних сил або з фактичної чи удаваної приналежності постраждалої особи до групи, яка зазнає переслідувань, або до дискримінованої меншини.

Якщо казати про інтерсекційність, то члени пригноблених і маргіналізованих груп, на жаль, зазнають сексуального насильства в більших масштабах. Юристам/адвокатам бажано розуміти, як ідентичність постраждалої особи може впливати на її вибір упродовж усього судового процесу. Крім того, юрист/адвокат повинен бути готовим і підготувати своїх клієнтів до можливих проявів расизму, сексизму, гомофобії, трансфобії та інших форм системного гноблення впродовж усього процесу розгляду справи.

За міжнародним правом сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (далі – СНПК), може становити військовий злочин, злочин проти людяності, а також може бути об'єктивною стороною (actus reus) злочину геноциду. Суди також можуть надавати юридичну кваліфікацію СНПК, як серйозному порушенню міжнародного гуманітарного права (військовому злочину), зокрема в межах таких категорій, як «насильство над особою», «жорстоке поводження», «катування», «посягання на людську гідність», «образливе та принизливе поводження», а також «непристойне посягання».

Таке тлумачення ґрунтується на положеннях Женевських конвенцій 1949 року, зокрема спільної статті 3, а також статті 4 Додаткового протоколу II 1977 року, що застосовується до збройних конфліктів неміжнародного характеру.

Травма-інформований та орієнтований на постраждалих підхід до надання БПД

7. Юристам/адвокатам важливо усвідомлювати наслідки психологічної травми, розуміти проблему стигматизації та особливі потреби спільнот постраждалих, застосовувати травма-інформований підхід до допиту (інтерв'ювання), вибудовувати довірливі відносини та вести відкрите й чесне спілкування з постраждалими особами, надавати якісну та ефективну БПД.

8. Юристи/адвокати мають сприяти проведенню допиту (інтерв'ювання) постраждалих (у тому числі суддями, іншими учасниками процесу) у спосіб, який забезпечує повагу до їхньої гідності, унеможливує переслідування чи залякування та мінімізує ризики емоційної або психологічної шкоди й ревіктимізації.

Відповідальність та доброчесність

9. Окрім забезпечення належного представництва інтересів постраждалих осіб, юристи/адвокати мають неухильно дотримуватися принципів професійної доброчесності.

Ініціатива із запобігання СНПК, започаткована у Великій Британії, стала одним із ключових міжнародних механізмів, спрямованих на вдосконалення документування СНПК з метою підвищення етичності, якості та ефективності роботи з постраждалими особами, а також забезпечення належного захисту їх прав.

У 2022 році в межах цієї ініціативи було розроблено [Кодекс Мурад](#) – документ, названий на честь Надії Мурад, лауреатки Нобелівської премії миру та людини, яка пережила СНПК.

10. Відповідно до принципу 3 Кодексу Мурад, адвокати та інші фахівці, які працюють з постраждалими особами, мають «діяти відповідально та зберігати доброчесність», забезпечуючи етичний, чутливий і професійний підхід у своїй діяльності.

11. Юристи/адвокати, які працюють із постраждалими особами, мають:

- надавати БПД з дотриманням принципів поваги до гідності, гуманності, коректності та професійної етики;
- визнавати право постраждалої особи самостійно ухвалювати рішення щодо власної справи;
- не допускати будь-яких проявів стигматизації, звинувачення, осоромлення, приниження чи зневаги, як у висловлюваннях, так і в тоні спілкування чи невербальній поведінці;
- вибудовувати довірливі відносини та забезпечувати безпечне середовище для спілкування;
- надавати точну, перевірену та повну інформацію щодо прав, можливостей і ризиків;
- не використовувати у власних інтересах інформацію, отриману від постраждалої особи;
- дотримуватися взятих на себе зобов'язань і забезпечувати послідовність у своїх діях;
- застосовувати належні професійні компетенції під час збирання та оцінки доказів, за потреби ініціюючи залучення уповноважених осіб або спеціалістів;
- інформувати постраждалу особу про її право на звернення до центру з надання безоплатної правничої допомоги або кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури у разі виникнення зауважень або незадоволення якістю наданої БПД.

Клопотання про вжиття спеціальних заходів безпеки

12. Юристи/адвокати, які представляють інтереси постраждалої особи, мають чітко усвідомлювати, в який момент доцільно ініціювати подання клопотання про застосування судом заходів безпеки. Такі заходи спрямовані передусім на забезпечення фізичної безпеки постраждалої особи, потребують оперативного реагування та, в окремих випадках, можуть мати вирішальне значення для збереження життя і здоров'я особи.

Відповідно до частини другої статті 27 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) суди можуть проводити закриті судові засідання з метою захисту потерпілих осіб і свідків. Крім того, частина третя статті 352 КПК України надає суду повноваження контролювати порядок допиту свідків для недопущення їх приниження чи образи.

13. Юристам/адвокатам доцільно завчасно обговорити з постраждалою особою необхідність подання клопотання про застосування заходів безпеки², інформувати відповідні правоохоронні органи у разі потреби та діяти виключно в найкращих інтересах клієнта.

II. РОЗУМІННЯ ПОТРЕБ І ДОСВІДУ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

14. Для того, щоб по-справжньому зрозуміти постраждалих осіб, насамперед слід запитати їх про очікування та бажаний результат, а головне — уважно й без упереджень вислухати таку особу. Спокійне, небайдуже слухання та гуманне ставлення, навіть у випадках, коли неможливо повністю задовольнити їхні очікування, часто є однією з небагатьох форм підтримки, яку юрист/адвокат можемо їм надати.

Водночас важливо пам'ятати, що не всі постраждалі особи однакові: їхні потреби, позиції та пріоритети можуть суттєво відрізнятися залежно від індивідуального досвіду, соціального контексту, культурних особливостей, рівня безпеки та інших чинників.

Усвідомлення травм та зменшення стигматизації

15. Розуміння природи психологічної травми є важливою передумовою належного представництва інтересів постраждалих осіб. Травма — це глибока емоційна реакція на подію або досвід, що супроводжується сильним стражданням, страхом чи відчуттям безпорадності. Вона виникає тоді, коли пережиті обставини перевищують здатність людини впоратися з ними самостійно.

Травматичні події можуть спричиняти комплексний і тривалий негативний вплив на життя постраждалих осіб, зокрема на їхнє фізичне здоров'я, психоемоційний стан, соціальне функціонування, а також на духовне благополуччя. Усвідомлення цих наслідків дозволяє юристам/адвокатам діяти більш чутливо, відповідально та ефективно.

Нерідко допити постраждалих осіб у судовому процесі здійснюються у присутності ймовірного кривдника, а інколи саме він або його представник ставить запитання, що може посилювати психологічний тиск.

Постраждалі особи фактично опиняються в складній ситуації: з одного боку, вони мають продемонструвати достатній емоційний відгук, аби їхні слова були сприйняті як переконливі, з іншого — не виявляти «надмірної» емоційності, щоб це не трактувалося як упередженість чи неправдивість свідчень. Такий баланс є надзвичайно виснажливим.

У цьому контексті роль юриста/адвоката є ключовою. Застосування травма-інформованого підходу, надання підтримки з урахуванням індивідуальних потреб постраждалої особи та фокусування на її безпеці й гідності можуть істотно полегшити цей процес і мінімізувати ризик повторної травматизації.

16. Як зазначає Ен Міхелс (*клінічна психологиня й психотерапевтка, яка спеціалізується на розробленні стратегії психосоціальної підтримки груп населення, постраждалих від війни, зокрема осіб, які пережили сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, та колишніх дітей-солдатів, зокрема в Руанді, Бурунді, Індонезії та С'єрра-Леоне. Зараз працює психологинею/експерткою з психологічних травм, керівницею Групи психосоціальної підтримки Секції у справах жертв і свідків Міжнародного кримінального суду (МКС). Працювала консультанткою й дослідницею для ЮНІСЕФ, ВПП, УВКПЛ, УНЗ ООН та різних міжнародних НУО, зокрема з таких тем, як психологічні травми, пов'язані з війною, СНПК, запобігання сексуальній експлуатації та сексуальній нарузі, роль уразливих*

² Див. USAID, Protocol (2024), с. 10 (розділ VIII, обов'язки адвоката).

свідків у механізмах перехідного правосуддя. Як психологиня/експертка з психологічних травм Секції у справах жертв і свідків МКС та керівниця Групи психосоціальної підтримки цієї секції, вона відповідає за надання рекомендацій щодо захисту психологічного благополуччя свідків і жертв, які взаємодіють із Судом. Також консулює Суд із питань розроблення підходів, орієнтованих на постраждалих, і з питань, що стосуються психічного здоров'я, травматизації й сексуального та тендерно зумовленого насильства. Пані Міхельс має більше 20 років досвіду роботи з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, і для них. Вона також є запрошеною дослідницею в Амстердамській лабораторії юридичної психології Амстердамського вільного університету), психологічна травма часто супроводжується відчуттям втрати контролю над власним життям і глибокою безпорадністю. Вона може породжувати постійний страх, а також ускладнювати доступ до спогадів про пережиті події або їх вербалізацію. Травматична пам'ять зазвичай має фрагментарний, не хронологічний характер і супроводжується інтенсивними емоційними реакціями.

Крім того, повторна травматизація, особливо у ранньому віці, може мати тривалий негативний вплив на розвиток мозку дитини та її подальше психоемоційне функціонування.

Дослідження свідчать, що сексуальна віктимізація має серйозні та довготривалі наслідки для психічного здоров'я. Серед найбільш поширених – посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР), депресія та тривожні розлади. Протягом щонайменше останніх чотирьох десятиліть наукові дані послідовно підтверджують цей взаємозв'язок.

Зокрема, починаючи з 1980-х років, дослідження демонструють, що ПТСР розвивається у 17–65% жінок, які зазнали сексуального насильства, депресія – у 13–51%, а майже у 40% виникає синдром загальної тривожності. Поширеними є також проблеми з уживанням алкоголю та психоактивних речовин як спосіб подолання психологічного болю.

17. СНПК впливає не лише на безпосередніх постраждалих осіб, а й на їхні сім'ї та громади, у тому числі у трансгенераційному вимірі (передачі травматичного досвіду між поколіннями). У зв'язку з цим, особливої уваги потребують особи, які переживають суїцидальні думки або мають ризик самоушкодження, – їм має бути своєчасно забезпечено комплексну та фахову допомогу.

18. Як зазначає Ен Міхелс, юристи/адвокати мають вміння розпізнавати різні форми та прояви впливу пережитого насильства, зокрема психологічного, серед яких:

- емоційні реакції: тривожність, страх, гнів, сором, самозвинувачення, ненависть до себе, почуття провини, суїцидальні думки тощо;
- порушення психічного здоров'я: ПТСР, депресія, розлади сну, зловживання алкоголем чи іншими психоактивними речовинами;
- негативний вплив на сімейні відносини: конфлікти, відчуження, розлучення, соціальна ізоляція;
- стигматизація у громаді або суспільстві, труднощі з укладенням шлюбу, втрата роботи чи джерел доходу;
- дестабілізація соціальних зв'язків і суспільних відносин, порушення ustalених норм і табу, трансгенераційний вплив травми (передача травматичного досвіду між поколіннями);
- вплив на чоловіків, зокрема відчуття сорому, ізоляцію, приховану травматизацію та обмежений доступ до підтримки та спеціалізованих послуг.

Розуміння цих проявів є необхідною передумовою для належної, чутливої до травми взаємодії з постраждалими особами та забезпечення надання ефективної правничої допомоги.

Травма має виражені нейробиологічні наслідки. Юристи/адвокати, які працюють з постраждалими особами, мають усвідомлювати, що неочікувані або на перший погляд суперечливі реакції таких осіб є типовими проявами впливу травми на мозок і нервову систему.

У ситуації загрози активується захисний механізм мозку, який автоматично переводить організм у режим реакцій «бий, біжи або завмири». Викид відповідних нейрохімічних речовин може тимчасово порушувати роботу префронтальної кори головного мозку — ділянки, що відповідає за раціональне мислення, планування, аналіз, прийняття рішень і формування послідовних спогадів. Внаслідок цього людина може втрачати здатність чітко відтворювати події, логічно їх викладати або швидко орієнтуватися в ситуації.

Важливо розуміти, що ці процеси відбуваються автоматично й поза свідомим контролем особи. Тому здатність постраждалих осіб ухвалювати рішення, зокрема щодо повідомлення про інцидент, звернення по медичну допомогу або до служб підтримки може бути істотно обмежена впливом травматичного досвіду.

Обізнаність з нейробиологічними реакціями мозку та нервової системи на травму допомагає юристам/адвокатам коректно вибудовувати комунікацію з постраждалими особами та уникати запитань, які можуть завдати додаткової шкоди.

Зокрема, недоречними є запитання обвинувального характеру щодо того, чому постраждала особа «не втекла», «не чинила опору» або «відреагувала саме так» у момент травматичної події. Такі формулювання можуть посилювати почуття провини, сорому й самозвинувачення, які часто супроводжують травматичний досвід.

19. Постраждалі особи іноді можуть здаватися незацікавленими у співпраці, агресивними, емоційно відстороненими або навіть непослідовними у своїх поясненнях. Проте така поведінка часто є наслідком впливу травми, а не проявом недобросовісності. В умовах стресу організм виділяє кортизол та інші гормони, що можуть тимчасово порушувати роботу ділянок мозку, відповідальних за формування й відтворення пам'яті. У результаті особа може не пам'ятати події в хронологічному порядку або не відтворювати їх із деталями.

Застосування належних, травма-інформованих методів опитування (інтерв'ювання) сприяє поступовому й безпечному відновленню спогадів. Натомість некоректна, тиснуча або конфронтаційна манера інтерв'ювання може поглибити дезорганізацію пам'яті та повторно травмувати постраждалу особу.

Нелінійність спогадів у постраждалих осіб може бути природною особливістю пам'яті після пережитої травми і не свідчить про недостовірність показань. Відтворення травматичних подій зазвичай є поступовим процесом, що потребує часу, і це суперечить поширеному уявленню про те, що чим ближче у часі подія до моменту її опису, тим точнішою є розповідь.

Це означає, що юристи/адвокати та інші представники сфери правосуддя не повинні автоматично ставити під сумнів спогади постраждалої особи про травматичні події лише через їх фрагментарність, непослідовність або поступове формування.

20. Стигматизація постраждалих осіб формується під впливом соціальних і культурних упереджень, що ґрунтуються на відносинах домінування та нерівності, передусім гендерної. Вона часто проявляється у покладанні провини на постраждалу особу,

групу чи громаду, звинуваченні їх у «ганьбі» або у нібито порушенні соціальних норм, що призводить до ізоляції та маргіналізації.³

Зменшення стигматизації потребує системних змін: трансформації суспільних норм і упереджень, формування поваги до гідності постраждалих осіб, притягнення кривдників до відповідальності та чіткого утвердження принципу, що відповідальність за насильство завжди лежить на тому хто його вчинив.

Як наголосила у 2024 році французька Жизель Пеліко, яка публічно заявила про пережите сексуальне насильство, «ганьба не належить постраждалим особам, «вона для них», тобто для кривдників».

Ставлення до постраждалих осіб як до особистостей

21. Насамперед юристи/адвокати мають усвідомлювати, що кожна постраждала особа — це передусім особистість зі своїм досвідом, потребами, межами та правом на власний вибір.

Відповідно до Принципу 1 Кодексу Мурад юристи/адвокати мають:

- після належної підготовки з'ясувати у постраждалої особи її очікування, пріоритети, занепокоєння та можливі ризики;
- надавати першочергового значення безпеці постраждалої особи;
- виявляти підвищені ризики, що можуть призвести до повторної шкоди або ревіктимізації;
- поважати право постраждалої особи реалізувати або не реалізувати своє «право на правосуддя»;
- фіксуючи розповідь, уникати формулювань, які можуть створювати враження «непослідовності» чи ставити під сумнів достовірність;
- поважати самоідентифікацію постраждалої особи та не допускати стигматизації;
- враховувати культурні, релігійні та інші індивідуальні особливості постраждалої особи.

Такий підхід сприяє формуванню довіри, забезпеченню гідного ставлення та підвищенню якості правничої допомоги.

Послуги, орієнтовані на розширення прав і можливостей постраждалих осіб, ґрунтуються на розумінні того, що саме постраждалі особи найкраще знають власну ситуацію, потреби та пріоритети. Вони є основними суб'єктами ухвалення рішень і саме вони нестимуть наслідки цих рішень упродовж процесу.

Підхід, заснований на розширенні прав і можливостей, сприяє відновленню відчуття контролю, автономії та свободи вибору, які часто були порушені внаслідок травматичного досвіду. У взаємодії з юристом/адвокатом постраждала особа має залишатися активним учасником процесу, самостійно визначаючи напрям подальших дій.

Водночас надзвичайно важливо забезпечити постраждалим особам доступ до повної, достовірної та зрозумілої інформації, щоб вони могли ухвалювати виважені та обґрунтовані рішення щодо захисту своїх прав і подальшого життя.

Відповідно до Принципу 6 Кодексу Мурад юристи/адвокати мають прагнути глибоко розуміти контекст, у якому відбулося або відбувається СНПК щодо їхнього клієнта. Це передбачає комплексний і чутливий підхід до аналізу правових, соціальних та культурних чинників справи.

³ Див. UK, Principles for Global Action: Preventing and Addressing Stigma Associated with CRSV (2017), п. 7.

Зокрема, юристи/адвокати мають:

- володіти знаннями щодо національного та міжнародного законодавства, що підлягають застосуванню;
- розуміти конкретні обставини й ширший контекст, у якому мало місце СНПК;
- враховувати культурні та соціальні норми, пов'язані зі сприйняттям СНПК;
- аналізувати гендерну динаміку та прояви нерівності, а також виявляти поширені в громаді шкідливі стереотипи, упередження та стигматизацію щодо постраждалих осіб, оцінювати пов'язані з цим ризики та вживати заходів для їх мінімізації;
- розпізнавати як індивідуальні, так і колективні форми завданої шкоди;
- забезпечувати чуйність і повагу у спілкуванні з постраждалою особою;
- за можливості сприяти залученню громади, груп підтримки та інших релевантних механізмів допомоги.

Діти, постраждалі від СНПК

22. Ювенальна юстиція — це спеціалізована система правосуддя, що регулює розгляд справ за участю дітей з урахуванням їхнього віку, рівня розвитку та найкращих інтересів. Фахівці, які здійснюють представництво інтересів дітей, повинні мати відповідну кваліфікацію та досвід роботи з неповнолітніми до початку такої діяльності.

Під час представництва інтересів дітей (осіб, які не досягли 18 років), постраждалих від СНПК, визначальним принципом є забезпечення найкращих інтересів дитини. Діти можуть не бути готовими говорити про пережите насильство через почуття страху, сорому, лояльності до кривдника або побоювання можливих наслідків.

Опитування дітей, особливо молодшого віку, має проводитися лише у виняткових випадках, коли отримання інформації є критично важливим і її неможливо здобути з інших джерел, та після ретельної оцінки доцільності такого кроку. Рекомендованою практикою є участь психолога під час спілкування з дитиною.

Незважаючи на те, що дитина може не мати повної цивільної дієздатності для надання юридичної згоди, її обов'язково слід запитувати про готовність до розмови та враховувати її позицію. Питання представництва необхідно узгоджувати з батьками або іншими законними представниками дитини.

Оцінювання найкращих інтересів дитини передбачає всебічний аналіз і зважування всієї релевантної інформації щодо конкретної ситуації. З урахуванням віку, рівня розвитку та зрілості дитини, їй має бути забезпечена можливість брати участь у прийнятті рішень з питань, що безпосередньо її стосуються⁴.

В Україні все більш поширеною стає практика проведення за участі дітей, які є потерпілими від кримінального правопорушення або стали свідком його вчинення, першочергових процесуальних дій на базі центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус). Механізм реалізації пілотного проекту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус) визначений відповідним Порядком, затвердженим спільним наказом Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України від 26 липня 2024 року № 2218/5/180/523/352-Н/1306.

⁴ Див. у цілому публікацію ICC [OTP Policy on Children](#) [Канцелярія прокурора Міжнародного кримінального суду, Політика щодо дітей](2023).

III. ПРИНЦИПИ ОРІЄНТОВАНОЇ НА ПОСТРАДАЛИХ ОСІБ ТРАВМА-ІНФОРМОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

23. Підхід, орієнтований на постраждалих осіб, передбачає, що права, потреби та рішення, визначені самими постраждалими особами, мають залишатися «центральною» у всіх офіційних заходах реагування на такі злочини.

У межах цього підходу юристи/адвокати мають:

- забезпечувати належний захист прав постраждалих осіб;
- поважати їхній вибір;
- сприяти розширенню їхніх прав і можливостей, надаючи пріоритет рішенням, які вони самі приймають;
- ставитися до всіх постраждалих осіб з повагою та гідністю, на засадах рівності й недискримінації.

Такий підхід відповідає міжнародним стандартам, зокрема викладеним у Handbook for United Nations Field Missions on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence (*Довідник для польових місій ООН із запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, 2020*).

19. Травма-інформована діяльність – це підхід до надання правничої допомоги, що враховує індивідуальні потреби постраждалих осіб, їхній травматичний досвід та можливі психологічні наслідки пережитого. Такий підхід сприяє зменшенню довготривалого негативного впливу травми та підтримує відчуття безпеки й благополуччя осіб, залучених до судових та інших правових процедур.

Комплексне впровадження травма-інформованої практики дозволяє не лише мінімізувати ризик повторної травматизації, а й сприяє розширенню прав і можливостей постраждалих осіб, допомагаючи їм отримати необхідну підтримку для відновлення, зміцнення життєстійкості та повернення контролю над власним життям.

Принцип «не нашкодь».

24. Принцип «не нашкодь» передбачає фундаментальний обов'язок не наражати постраждалу особу на ризик додаткової шкоди чи страждань, як фізичних, так і психологічних, або щонайменше мінімізувати можливі негативні наслідки професійних дій.

На практиці це означає, що юрист/адвокат має уважно відстежувати емоційний стан постраждалої особи та робити перерву або призупиняти розмову за перших ознак психологічного напруження, дистресу чи перевантаження.

Юристи/адвокати мають усвідомлювати, що сама процедура надання правничої допомоги може створювати ризик заподіяння додаткової шкоди постраждалим особам, зокрема повторної травматизації, стигматизації, насильства або соціальної маргіналізації.

Хоча часто виникає потреба у проактивних заходах для захисту прав постраждалих осіб і надання їм підтримки. У певних випадках найкращим рішенням може бути обережність або тимчасове невтручання, якщо активні дії здатні посилити небезпеку для особи. Особливо це стосується ситуацій, коли в суспільстві поширена стигматизація сексуального насильства або існує ризик негативної реакції з боку родини чи громади. У деяких соціокультурних контекстах розголошення факту пережитого СНПК може призвести до відчуження або відмови від взаємозв'язків з постраждалою особою.

Тому перед прийняттям рішення про втручання (або чи братися за справу постраждалої особи як клієнта), необхідно здійснити комплексну оцінку ризиків щодо її

захисту: проаналізувати безпекову ситуацію, гендерну динаміку, соціальні установки та можливі наслідки для постраждалої особи, щоб не допустити завдання їй подальшої шкоди.

Повага до права постраждалих осіб на контроль і автономність

25. Підхід, орієнтований на постраждалих осіб, спрямований на розширення їхніх прав і можливостей та передбачає повагу до права особи на автономність, самовизначення і контроль над власними рішеннями.

Відповідно до Принципу 2 Кодексу Мурад, юристи/адвокати мають:

- забезпечити постраждалим особам право розпоряджатися власною інформацією, надаючи їм можливість самостійно та усвідомлено визначати, яким чином і з якою метою їхні історії можуть бути використані чи оприлюднені;
- гарантувати, щоб постраждалі особи виступали активними учасниками, а не пасивними об'єктами у будь-якому процесі збирання, документування чи поширення інформації;
- отримувати інформовану згоду як одну з ключових засад зазначеного Кодексу, забезпечуючи повне і зрозуміле роз'яснення того, яким чином використовуватиметься надана інформація та які можливі наслідки її розкриття;
- діяти прозоро, чітко пояснюючи мету, процедури та потенційні ризики кожного етапу взаємодії;
- забезпечувати відкритість і зрозумілість усіх процедур, рішень та дій, що здійснюються у межах надання правничої допомоги;
- уникати раптових, небажаних чи надмірно настирливих контактів із постраждалою особою;
- надавати постраждалим особам можливість самостійно вирішувати, чи користуватися безпечними механізмами доступу до правосуддя та допомоги;
- надавати інформацію у доступній, зрозумілій формі;
- давати чіткі, повні та правдиві відповіді на запитання;
- спілкуватися відкрито, формуючи реалістичні очікування щодо можливих результатів;
- гарантувати постраждалим особам контроль і автономність щодо використання їхніх історій, персональних даних та зображень;
- забезпечувати розумне пристосування та необхідну підтримку для осіб з інвалідністю або труднощами комунікації;
- залучати дітей до процесу прийняття рішень з урахуванням їхнього віку, рівня розвитку та психологічного стану;
- мінімізувати будь-який тиск на постраждалих осіб;
- не вдаватися до примусу, зокрема шляхом використання процесуальних механізмів;
- не пропонувати жодних переваг чи вигод в обмін на надання інформації;
- інформувати постраждалих осіб про їхнє право відкликати згоду на будь-якому етапі;
- відверто роз'яснювати наявні юридичні зобов'язання, зокрема щодо: обов'язку повідомлення певних даних, інформування про вчинення злочину, передачі інформації стороні захисту відповідно до вимог законодавства.

Юрист/адвокат може ідентифікувати особу як постраждалу лише за умови, що вона достатньо довіряє йому, щоб розповісти про пережите насильство та є психологічно готовою до такої розмови. Відомо, що особи, які перебували або перебувають під вартою збройних формувань Російської Федерації, можуть зазнавати СНПК (саме тримання під вартою є серйозним індикатором ризику, який юристи/адвокати мають враховувати у своїй

роботі). Водночас, багато людей, які є внутрішньо переміщеними особами або перебували у полоні, звертаються до системи БПД з інших, менш стигматизованих питань, не пов'язаних безпосередньо з повідомленням про сексуальне насильство.

Тому ключовим є надання постраждалій особі можливості самостійно ідентифікувати себе як таку особу. Як правило, пряме запитання на початковому етапі про те, чи є особа постраждалою від СНПК, є менш ефективним, ніж поступове встановлення контакту, формування довіри, уважне вислуховування, надання відповідей на її запитання та делікатне з'ясування обставин того, що з нею сталося.

Надання постраждалим особам гарантій за чотирма ключовими напрямками

26. У 2020 році Окружний суд Гааги (Нідерланди) оприлюднив Протокол роботи зі свідками, положення якого значною мірою є релевантними для організації взаємодії юриста/адвоката з постраждалими особами.

Практика свідчить, що такі особи більш охоче взаємодіють з системою правосуддя, коли юрист/адвокат спроможний забезпечити їм гарантії за чотирма ключовими напрямками:

передбачуваність процесу;

безпека;

відчуття контролю та впливу на перебіг подій;

справедливість, недискримінація, рівність і гідність.

Передбачуваність процесу

27. Постраждала особа має чітко розуміти, чого очікувати під час судового розгляду та допиту. Завчасне надання вичерпної інформації про процедури досудового та судового провадження дає змогу пояснити мету допиту, його значення в межах кримінального провадження, а також характер запитань, які можуть бути поставлені (у тому числі складних або чутливих).

Необхідно детально роз'яснити порядок проведення судового засідання та ролі всіх учасників процесу. Доцільно також поінформувати про організаційні аспекти: розташування та приміщення суду, формат допиту (відкрите чи закрите засідання), коло осіб, які можуть бути присутніми, можливість застосування заходів безпеки тощо. Важливо заздалегідь погодити можливість перерв та орієнтовну тривалість допиту.

Крім того, варто поцікавитися попереднім досвідом постраждалої особи, зокрема її участю у допитах в правоохоронних органах, щоб врахувати можливі труднощі чи тригери. Загалом завдання юриста/адвоката — максимально прозоро та доступно пояснити постраждалій особі перебіг судового процесу, щоб зменшити тривожність і забезпечити відчуття передбачуваності та контролю, уникаючи будь-яких «несподіванок» для особи.

Безпека

28. Якщо постраждала особа не відчуває себе в безпеці, зростає ризик того, що вона не зможе повноцінно й точно викласти інформацію. Відчуття небезпеки породжує страх, який негативно впливає на здатність згадувати події та відкрито спілкуватися.

Тому важливо завчасно продумати формат і місце зустрічі так, щоб вони забезпечували максимальний комфорт і відчуття захищеності для клієнта. Відповідно до травма-інформованого підходу, під час першої зустрічі не обов'язково детально зосереджуватися на всіх обставинах віктимізації — першочерговим є встановлення довіри та створення безпечного простору для спілкування.

Якщо можливе залучення особи, яка надаватиме психологічну або іншу підтримку, про це слід заздалегідь повідомити постраждалу особу та врахувати її побажання. Водночас юристи/адвокати мають пам'ятати, що навіть невербальні сигнали недовіри чи сумніву можуть викликати у постраждалої особи відчуття незахищеності. Послідовна, стримана та професійна поведінка юриста/адвоката сприяє зниженню тривожності й формуванню довірливих відносин.

Крім того, важливе значення має як фізична, так і соціально-емоційна безпека постраждалої особи. Відчуття фізичної незахищеності може бути зумовлене страхом помсти, тиску або інших негативних наслідків, які, на думку постраждалої особи, можуть настати після надання показань.

Належна організація прибуття особи до місця зустрічі чи судового засідання, перебування там і безпечного повернення здатна суттєво підвищити рівень її фізичної захищеності. Водночас увага до емоційного стану, забезпечення конфіденційності та повага до гідності постраждалої особи зміцнюють її соціально-емоційне відчуття безпеки та довіри до процесу.

Соціально-емоційна безпека безпосередньо пов'язана з повагою до особистої недоторканності та гідності постраждалої особи. Для її забезпечення необхідно демонструвати коректну, чутливу й уважну поведінку, визнавати та серйозно сприймати емоційні реакції, що виникають під час спілкування.

Юрист/адвокат має чітко й доступно роз'яснити наявні заходи захисту та порядок їх застосування, щоб постраждала особа відчувала поінформованість, контроль над ситуацією та, як наслідок, більшу впевненість і безпеку.

Відчуття контролю та впливу на перебіг подій

29. Постраждала особа може відчувати тривогу щодо того, чи ставляться до її слів із належною серйозністю. Професійна, врівноважена поведінка юриста/адвоката, а також уважне, емпатійне слухання сприяють формуванню довіри й зменшенню напруги.

У разі виражених емоційних реакцій доцільно зробити паузу та, за потреби, запропонувати підтримку психолога. Важливо надати постраждалій особі відчуття контролю над процесом, можливість визначати темп розмови, робити перерви, ставити запитання. Саме це відчуття суб'єктності та впливу на перебіг подій допомагає знизити рівень стресу й підвищити психологічну стійкість.

Справедливість, недискримінація, рівність і гідність

30. Постраждала особа має бути впевнена, що до неї ставляться неупереджено та з повагою. Особа, яка проводить опитування чи допит, має ще на підготовчому етапі сформулювати чіткі й реалістичні очікування щодо перебігу процесу, її правил і гарантій.

Постраждала особа з більшою ймовірністю погодиться брати участь у процесі, якщо буде переконана, що він не є дискримінаційним, а суд здатен забезпечити рівне ставлення до всіх учасників провадження.

Отже, завдання юриста/адвоката доступно й детально роз'яснити судову процедуру, права постраждалої особи та наявні гарантії, щоб вона була впевнена: з нею поводитимуться справедливо, на рівних засадах, із повагою до її гідності.

Перший контакт

31. Під час першого контакту між юристом/адвокатом і постраждалою особою взаємодія має будуватися на поєднанні професійного консультування та дотримання побажань (прохань) клієнта. Юрист/адвокат має діяти в інтересах постраждалої особи та відповідно до її волевиявлення.

Це означає, що юрист/адвокат має ретельно з'ясувати очікування, потреби й пріоритети постраждалої особи, надати їй повну, зрозумілу та достатню інформацію, а також фахові поради, щоб особа могла ухвалювати усвідомлені та обґрунтовані рішення.

Водночас слід враховувати, що клієнти, які звертаються за БПД, не завжди одразу ідентифікують себе як постраждалі особи. Для цього їм може знадобитися час, відчуття безпеки та довіри.

У низці джерел, зокрема в матеріалі REDRESS, A Survivor-Centred Approach to Seeking Reparation for Torture, 2024 (*Орієнтований на потерпілих осіб підхід до вимог про компенсацію за катування*), пропонується перелік аспектів, які юрист/адвокат може обговорити під час першої зустрічі, за умови готовності та згоди особи.

Питання для обговорення при першому контакті юриста/адвоката з постраждалою особою

32. Загальна інформація та фактори вразливості. Де проживає постраждала особа і чи є це місце безпечним для неї? Чи має вона додаткові потреби у сфері безпеки з огляду на обставини, що зумовлюють її вразливість (економічне становище, соціальний статус, гендерна ідентичність, стан здоров'я, інвалідність тощо)?

Цілі та очікувані результати. Яких результатів прагне постраждала особа? Які її короткострокові та довгострокові цілі в межах цього провадження?

Потреба в підтримці. Якої саме підтримки вона потребує (психологічної, медичної, соціальної)? Чи перебуває вона у взаємодії з профільними фахівцями, службами або неурядовими організаціями, що надають допомогу в подібних ситуаціях?

Відшкодування та репарації. Які форми відшкодування є для неї пріоритетними (компенсація, реабілітація, соціальні гарантії тощо)? Яким чином, на її думку, ці заходи мають бути реалізовані? Якщо йдеться про грошову компенсацію, яку суму вона вважає справедливою та чи має вже доступ до певних ресурсів підтримки?

Правові механізми захисту. Чи готова постраждала особа звертатися до суду та, за потреби, надавати докази? Чи існують правові інструменти, якими вона не бажає користуватися з особистих або безпекових міркувань?

Обставини порушення (за умови готовності особи обговорювати це на першій зустрічі). Які факти вона може повідомити, коли відбулися події та як вони вплинули на її життя? Чи може вона назвати ймовірних кривдників або установи, причетні до цих дій?

Конфіденційність

33. Інформація про випадки СНПК, яка дає змогу ідентифікувати постраждалих осіб, членів їхніх сімей або свідків, має безумовно розглядатися як суворо конфіденційна. Дотримання режиму конфіденційності є необхідною умовою забезпечення їхньої безпеки та запобігання повторній віктимізації.

Юристи/адвокати мають вживати належних організаційних і технічних заходів для захисту зібраних матеріалів, зокрема персональних даних постраждалих осіб і свідків, а також будь-якої інформації, що може прямо чи опосередковано призвести до їх ідентифікації.

Серед ключових інструментів захисту — використання псевдонімів (змінених персональних даних) у допустимих процесуальних межах, а також редагування або знеособлення даних, що дозволяють встановити особу. Такі заходи сприяють мінімізації ризиків для постраждалих осіб і збереженню їхнього права на приватність і безпеку.

Інформована згода

34. Юристи/адвокати, які здійснюють збір інформації від постраждалих осіб і свідків СНПК, зобов'язані щоразу отримувати їхню добровільну та усвідомлену згоду на використання наданих відомостей.

Щоб така згода була по-справжньому інформованою, постраждала особа повинна чітко розуміти:

- мету збирання інформації;
- спосіб і формат її отримання;
- процедури, які застосовуватимуться;
- як саме її інформація буде використана (або не використана);
- можливі наслідки розкриття цієї інформації;
- заходи, які забезпечуватимуть її захист і конфіденційність.

Інформована згода є ключовим елементом поваги до права постраждалих осіб на автономність, самовизначення та контроль над власною інформацією.

Зокрема, юрист/адвокат має на якомога ранньому етапі обговорити з постраждалою особою, чи може і з якою метою певна надана нею інформація бути передана третім особам, а також чітко визначити, які саме дані та кому можуть бути розкриті.

Постраждала особа має право самостійно визначати обсяг інформації, що може бути передана представникам органів правосуддя або іншим установам (наприклад, Координаційному центру підтримки потерпілих осіб і свідків). Лише після усвідомленого погодження особи така інформація може бути розкрита відповідним адресатам. За досягнення згоди сторони можуть зафіксувати її в письмовій формі.

Водночас постраждала особа повинна мати безумовне право відмовитися від передання інформації або відкликати свою згоду на будь-якому етапі, а також припинити участь у судовому процесі, якщо вона вважатиме це необхідним.

Одним із ключових аспектів належного інформування постраждалої особи є забезпечення її чіткого розуміння можливих переваг і потенційних ризиків, пов'язаних із зверненням до судової системи. Постраждала особа повинна усвідомлювати як очікувані результати правового процесу, так і можливі наслідки участі в ньому.

Відповідно до Принципу 4 Кодексу Мурад юристи/адвокати мають:

- роз'яснювати, чи є взаємодія з юристом/адвокатом і ініціювання правових процедур реально доцільними та корисними для постраждалої особи;
- чесно повідомляти, якщо очікувана користь є обмеженою або якщо потенційні ризики можуть переважати можливі переваги;
- обговорювати з постраждалою особою питання розкриття її інформації та отримувати чітку згоду або фіксувати відмову;
- збирати лише мінімально необхідні персональні дані, попередньо пояснивши мету, обсяг і спосіб їх використання.

Такий підхід сприяє прийняттю особою зважених рішень і зміцнює його довіру до системи правосуддя.

Визначення первинних потреб у забезпеченні захисту

35. Як зазначалося вище, юрист/адвокат, який представляє особу, постраждалу від СНПК, повинен діяти професійно й компетентно, зокрема знати, коли і в який спосіб ініціювати клопотання про вжиття заходів безпеки.

Деякі постраждалі особи перебувають в умовах підвищених або безпосередніх безпекових ризиків. Підхід, орієнтований на постраждалих осіб, передбачає, що їхні

первинні потреби у захисті мають пріоритет над повноцінною участю у будь-яких процесуальних діях чи судовому розгляді.

У зв'язку з цим, юрист/адвокат ще до детального обговорення обставин події, має з'ясувати, чи існують у постраждалої особи термінові потреби у забезпеченні безпеки, та, за можливості, здійснити об'єктивну оцінку наявних ризиків на поточний момент. Такий підхід не лише сприяє мінімізації загроз, а й демонструє турботу про безпеку та благополуччя постраждалої особи, що є важливим для формування довірливих відносин між юристом/адвокатом і клієнтом.

Перенаправлення для отримання психологічної та психосоціальної підтримки до відповідних установ (служб), медичних закладів

36. Юристи/адвокати, які надають БПД, мають бути обізнані про існуючі механізми перенаправлення постраждалих осіб до широкого спектра служб підтримки, зокрема тих, що є територіально доступними, бажано у межах того самого населеного пункту або громади.

Постраждалі особи можуть потребувати медичної, психологічної чи соціальної допомоги ще до того, як будуть готові повноцінно викласти обставини пережитого юристу/адвокату. Своєчасне та коректне перенаправлення до відповідних служб не лише сприяє відновленню та стабілізації стану особи, а й зміцнює довіру до юриста/адвоката та підкреслює орієнтованість процесу на потреби постраждалої особи.

Водночас необхідно усвідомлювати, що можливості перенаправлення часто є обмеженими, особливо в регіонах, які постраждали від збройної агресії та зазнають надмірного навантаження на систему соціальних і медичних послуг. Це потребує від юристів/адвокатів об'єктивної оцінки наявних ресурсів і пошуку доступних альтернативних форм підтримки.

Відповідно до Принципу 7 Кодексу Мурад правозахисні організації мають сприяти формуванню стійких інституційних механізмів та розвитку професійних компетенцій, необхідних для якісної роботи з постраждалими особами від СНПК, зокрема:

- зміцнювати інституційну спроможність організації, у межах якої надається БПД;
- формувати надійну мережу співпраці, зокрема з перекладачами, культурними посередниками, фахівцями з документування та іншими партнерами;
- забезпечити проходження юристами/адвокатами спеціалізованого навчання з питань роботи з постраждалими особами;
- відкрито й чесно інформувати особу про наявні ресурси та можливі обмеження;
- впроваджувати чіткі механізми забезпечення конфіденційності та захисту даних;
- забезпечувати безперервність правового супроводу, уникаючи безпідставної зміни фахівця, який працює з постраждалою особою;
- організовувати підготовку юристів/адвокатів щодо запобігання та розпізнавання проявів вторинної (вікарної) травматизації.

Навички комунікації

37. Ефективне надання БПД та представництво постраждалої особи, передбачає наявність у юриста/адвоката розвинених комунікативних навичок, бажано здобутих або поглиблених у межах спеціалізованої підготовки.

Юристам/адвокатам доцільно застосовувати техніки активного слухання, що включають повну концентрацію на співрозмовнику, уважне сприйняття як вербальних, так і невербальних сигналів, а також підтверджувати залученість і розуміння.

Активне слухання передбачає свідоме мінімізування відволікань, застосування відкритих і уточнювальних запитань, перефразування та узагальнення почутого з метою перевірки точності розуміння.

Вагому роль відіграють також невербальні засоби комунікації: зоровий контакт, кивання, відкрита поза тіла, а також короткі словесні підтвердження підтримки («розумію», «я вас чую», «дякую, що поділилися»), які демонструють увагу, повагу та емпатійне ставлення до співрозмовника..

Деякі фахівці вважають доцільним розпочинати спілкування з короткої нейтральної розмови, яка не стосується безпосередньо предмета зустрічі. Така «розминка» (наприклад, розмова про погоду, дорогу, загальні побутові теми) може допомогти знизити напруження та створити безпечну атмосферу для подальшого діалогу. Важливо використовувати відкриту позу, теплий і співчутливий стиль спілкування, виявляти терпіння та щирий інтерес.

Потрібно дозволяти постраждалій особі вільно виражати емоції: плакати, засмучуватися, робити паузи, та реагувати спокійно й емпатійно (за потреби запропонувати воду чи серветки). Важливо демонструвати повагу до індивідуальних особливостей і поведінки особи, утримуватися від оцінювань і осуду, добирати слова обережно та дотримуватися спокійного, врівноваженого тону. Слід уважно стежити за темпом розмови та своєчасно пропонувати перерви.

Юрист/адвокат має бути готовим до можливих проявів дисоціації (*тимчасової втрати орієнтації в поточній ситуації*) та, якщо це доречно, м'яко допомагати клієнту повернутися до відчуття реальності й безпеки.

Необхідно також враховувати гендерні аспекти. Деякі жінки, які пережили сексуальне насильство, можуть почуватися безпечніше, спілкуючись із жінкою-юристкою/адвокаткою. Якщо такої можливості немає, доцільно відкрито визнати можливі гендерні особливості ситуації та надати особі час для прийняття рішення: чи готова вона продовжувати співпрацю з фахівцем протилежної статі, чи віддає перевагу залученню іншого фахівця.

Розбудова довірливих відносин з постраждалими особами

38. Налагодження довірчих відносин з постраждалою особою має ключове, фундаментальне значення для ефективного надання правничої допомоги. Водночас сексуальне насильство часто суттєво підриває здатність постраждалих осіб довіряти іншим, а пережиті системні утиски та стигматизація можуть ще більше посилювати цю недовіру.

Попри це, результативна робота юриста/адвоката потребує формування максимально довірливих та безпечних взаємин. Для цього важливо бути послідовним у діях, доводити розпочату роботу до логічного завершення, чітко інформувати постраждалу особу про подальші кроки та демонструвати підтримку, повагу до її гідності й автономії. Такий підхід сприяє відновленню відчуття контролю над власним життям і розширенню можливостей постраждалої особи.

Багато постраждалих осіб сприймають юристів/адвокатів як людей, далеких від їхнього досвіду та таких, що не здатні по-справжньому їх зрозуміти, навіть тоді, коли між ними насправді є чимало спільного. Щоб подолати цю дистанцію, юристам/адвокатам важливо не лише безумовно приймати постраждалу особу такою, якою вона є, а й свідомо шукати спільні точки дотику, що сприятимуть формуванню взаєморозуміння та довіри.

Розбудова довіри — це не одноразова дія, а поступовий процес, що є результатом якісної комунікації та послідовного дотримання принципів, викладених у цих Методичних рекомендаціях. Зокрема, йдеться про застосування в правозахисній діяльності підходу,

орієнтованого на потреби постраждалих осіб, і травма-інформованого підходу, особливо під час роботи з клієнтами, чий життєвий досвід, соціальний статус або світогляд можуть істотно відрізнятись від досвіду самого юриста/адвоката.

Формування очікувань постраждалих осіб та визнання обмеженості ресурсів

39. Підготуйте постраждалу особу до можливого тривалого перебігу досудового та судового провадження. Правоохоронна та судова система нерідко функціонує повільно, що може цілком обґрунтовано викликати розчарування у постраждалих осіб, які очікують оперативного вирішення проблем, з якими стикаються щоденно. Важливо заздалегідь пояснити реальні строки розгляду справи, який у окремих випадках може тривати роками.

Також необхідно відкрито інформувати особу про те, що судові засідання часто переносяться, інколи неодноразово та без завчасного попередження. Чітке роз'яснення цих обставин допомагає сформуванню реалістичні очікування та зменшує ризик додаткового психологічного навантаження.

Під час спілкування з постраждалими особами важливо відкрито й чітко роз'яснювати існуючі обмеження та можливий повільний темп судового розгляду, що нерідко зумовлений браком ресурсів або організаційними факторами. Необхідно прямо інформувати особу про те, які саме повноваження та можливості мають юристи/адвокати та спеціалізовані служби підтримки постраждалих, а також про межі їх компетенції.

Підхід, орієнтований на постраждалих осіб, передбачає надання клієнтові повної та зрозумілої інформації для самостійного прийняття рішення: звертатися чи не звертатися до системи правосуддя. При цьому таке рішення може бути переглянуте на будь-якому етапі процесу.

IV. БАЗОВІ СТАНДАРТИ ІНТЕРВ'ЮВАННЯ ТА ДОПИТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

40. Передусім слід зазначити, що у Протоколі роботи зі свідками Окружного суду Гааги визначено п'ять базових стандартів інтерв'ювання й допиту постраждалих осіб. Згідно з цим протоколом юристи/адвокати мають дотримуватися таких базових стандартів інтерв'ювання чи допиту постраждалих осіб:

- роз'яснити постраждалій особі структуру та порядок проведення інтерв'ювання;
- утримуватися від запитань про приватне життя, якщо вони не стосуються суті кримінального правопорушення;
- формулювати запитання коротко й зрозуміло, уникаючи складної юридичної термінології та подвійних заперечень;
- адаптовувати запитання до рівня освіти й розуміння постраждалої особи;
- регулярно робити перерви для зменшення психологічного навантаження.

Підготовка до надання БПД постраждалим особам

41. Відповідно до Принципу 5 Кодексу Мурад, юристи/адвокати мають надавати БПД лише після належної попередньої підготовки. Така підготовка має фундаментальне значення для забезпечення надання ефективної та якісної БПД. Зокрема, юристам/адвокатам рекомендується:

- завчасно готуватися до зустрічі з постраждалою особою;
- оцінити власні ресурси та можливості, поставивши собі запитання: чи маю я достатню професійну компетентність, доступ (за необхідності) до відповідної інформації та підтримку кваліфікованих колег/помічників?

- заздалегідь визначити, чи є потреба у перенаправленні постраждалої особи для отримання додаткової підтримки/послуг, зокрема:
  - медичної допомоги;
  - психосоціальної підтримки;
  - адвокаційних або інших правничих послуг;
  - підтримки з боку груп чи спільнот постраждалих осіб;
  - послуг з догляду за дітьми;
- співпрацювати з організаціями та службами, що надають комплексну підтримку постраждалим особам;
- бути готовими до обговорення теми СНПК, навіть якщо така розмова розпочнеться несподівано;
- усвідомлювати, що обговорення травматичного досвіду може потребувати часу та відбуватися упродовж кількох зустрічей;
- системно зміцнювати професійний потенціал команди, залученої до надання правничої допомоги.

Приділення достатнього часу, створення простору

42. Відповідно до Принципу 9 Кодексу Мурад юристи/адвокати під час роботи з постраждалими особами мають дотримуватися таких підходів:

- бути повністю залученими до спілкування: уважно слухати, мінімізувати відволікання (зокрема, не користуватися телефоном під час зустрічі);
- не створювати відчуття поспіху, забезпечити достатній час для розмови та не перебивати постраждалу особу;
- роз'яснювати принцип конфіденційності та зазначити, що він поширюється на всі комунікації;
- гарантувати приватність: проводити зустрічі в безпечному місці, захищеному від сторонніх осіб;
- створювати безпечне й підтримувальне середовище, у якому постраждала особа почувається спокійно та захищено, що сприяє довірі та відкритості;
- заохочувати постраждалих осіб повідомити всі обставини подій, які вони можуть пригадати, навіть якщо ці деталі здаються їм другорядними чи незначними;
- уточнювати під час особистої розмови чи бажає постраждала особа присутності інших осіб під час зустрічі;
- усвідомлювати, що побудова довіри потребує часу, а інформація може надаватися поступово;
- слухати без оцінювання та упереджених суджень;
- пам'ятати, що якість інтерв'ювання важливіша за кількість поставлених запитань;
- розуміти, що непослідовність або «плутанина» у розповідях може бути наслідком травматичного досвіду, втрати пам'яті, стигматизації, страху, тиску, культурних відмінностей, особливостей формулювання запитань, перекладу чи непорозуміння;
- усвідомлювати, що така «плутаність» не свідчить автоматично про неправдивість показань;

- проходити спеціалізоване навчання, зокрема з рекомендованих моделей інтерв'ювання або моделі PEACE.⁵

Юристам/адвокатам важливо організувати зустріч з постраждалими особами у місці їх звичного (постійного) перебування. Це означає обирати для спілкування доступне місце, у якому людина почувається безпечно та комфортно, і це не обов'язково має бути офіс.

Зустрічі слід планувати з урахуванням обставин життя постраждалої особи: її робочого графіка, обов'язків із догляду за дитиною, літніми або іншими членами сім'ї, фінансових можливостей та міркувань безпеки. Важливо створити середовище, у якому людина з меншою ймовірністю відчуватиме розгубленість чи тривогу.

Це також передбачає готовність приділити достатньо часу, продемонструвати відсутність поспіху та дати зрозуміти, що увага юриста/адвоката повністю зосереджена на особі. У деяких випадках доцільно не обговорювати деталі подій під час першої зустрічі, оскільки постраждала особа може ще не бути готовою відкрито говорити з людиною, яку щойно зустріла або з якою мало знайома.

Крім того, під час інтерв'ювання може виникнути потреба приділити додатковий час для досягнення достатнього рівня деталізації викладених обставин. У багатьох справах про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК), доказова база значною мірою ґрунтується на свідченнях постраждалої особи, які не завжди мають безпосереднє документальне підтвердження.

У таких випадках уточнення деталей може мати стратегічне значення: воно підвищує внутрішню узгодженість показань, зміцнює їх правдоподібність і дозволяє опосередковано підтвердити окремі аспекти розповіді. Наприклад, записи телефонних розмов, дані про геолокацію або документи з місця роботи можуть підтвердити, що постраждала особа була відсутня на роботі наступного дня після нападу, що узгоджується з її свідченнями.

Важливість підтвердження викладеної постраждалою особою версії подій та підвищення її правдоподібності також підкреслюється у Кодексі Мурад.

Відповідно до Принципу 8, юристи/адвокати мають збирати інформацію з інших джерел, зокрема:

- потенційно значущі відомості можуть міститися у доповідях, експертних висновках, аналітичних матеріалах, статистичних даних та інших офіційних документах;
- додаткові джерела доказів, окрім показань постраждалої особи, можуть підтверджувати її свідчення, виявляти системні тенденції та зменшувати надмірну залежність від індивідуальних показань;
- використання інформації повинно ґрунтуватися на принципах достовірності, належності та отримання її за поінформованою згодою.

Забезпечення належної взаємодії

43. Відповідно до Принципу 10 Кодексу Мурад юристи/адвокати під час взаємодії з постраждалими особами мають дотримуватися таких підходів:

⁵ Див. у цілому New Zealand Police, *Investigative interviewing: The Literature* [Поліція Нової Зеландії, Опитування в рамках розслідування: література] (2005), с. 43-47 (модель PEACE).

- забезпечувати ввічливу, шанобливу та гідну взаємодію, демонструючи повагу до прав та людської гідності постраждалих осіб, а також делікатність і співчуття у спілкуванні;
- уважно ставитися до потреб постраждалої особи, її психологічного стану, побоювань щодо безпеки та конфіденційності;
- оцінювати ці чинники протягом усього процесу надання правничої допомоги;
- розпізнавати ознаки виснаження, стресу або повторної травматизації, мінімізувати їх вплив та належним чином реагувати;
- поважати особисті межі постраждалої особи та забезпечувати їй достатній «особистий простір»;
- гарантувати безпечні умови проведення інтерв'ювання та проходити відповідне спеціалізоване навчання;
- надавати постраждалій особі контроль над способом викладення своєї історії, дозволяючи говорити власними словами та у зручному для неї темпі;
- після вільного викладення постраждалою особою її спогадів ставити відкриті запитання, уникаючи припущень і навідних формулювань;
- намагатися зрозуміти обсяг завданої шкоди та інших можливих злочинів, оскільки СНПК, рідко вчиняється окремо від інших діянь, та постраждалі особи можуть бути очевидцями інших злочинів;
- утримуватися від недоречних, надмірно делікатних, навідних запитань, якщо вони не є необхідними для справи;
- пояснювати мету запитання у разі його чутливого характеру та надавати постраждалій особі можливість самостійно вирішити, чи готова вона відповідати.

З самого початку важливо пояснити постраждалій особі, що відповіді «я не знаю» або «я не пам'ятаю» є цілком прийнятними й нормальними, особливо коли йдеться про відтворення подій, пов'язаних із травматичним досвідом, який міг мати місце у минулому.

Постраждалі особи нерідко відчувають внутрішній або зовнішній тиск надати «правильні» відповіді, такі, які, на їхню думку, зроблять їхні свідчення більш переконливими або такими, що їм повірять. Завдання юриста/адвоката — зняти цей тиск, підкресливши, що чесність і автентичність є важливішими за повноту або бездоганність відповіді.

Роз'яснення постраждалим особам особливостей кримінального судочинства

44. Ймовірно, юристам/адвокатам доведеться пояснювати постраждалим особам простими, доступними словами та без складної юридичної термінології основи функціонування правової системи.

Юрист/адвокат має бути підготовленим та мати під рукою як друківані, так і електронні інформаційні матеріали, які допоможуть постраждалій особі краще зрозуміти судовий процес. Для багатьох постраждалих осіб участь у суді є першим таким досвідом, що може викликати страх і невпевненість. Тому важливо докласти зусиль, щоб мінімізувати невизначеність, уникнути несподіванок і зробити процес участі менш травматичним.

За можливості доцільно провести своєрідну «репетицію»: разом з постраждалою особою відвідати судові засідання у подібній справі або детально пройтися по процедурі майбутнього судового слухання. Переконайтеся, що особа розуміє, як відбуватиметься засідання, хто може бути присутнім (зокрема, чи буде там сторона захисту або обвинувачення), а також які можливі результати розгляду.

Постраждалі особи можуть ставити багато практичних запитань про приміщення суду та сам процес (наприклад, щодо зовнішнього вигляду, необхідних документів чи

особистих речей). Доцільно також пояснити, що під час виступу в суді слід говорити чітко, стисло й у помірному темпі. Окремо варто попередити, що під час допиту деякі запитання можуть мати навмисно провокативний або жорсткий характер, і підготувати постраждалу особу до такого розвитку подій.

За потреби варто роз'яснити особі, що у справах про СНПК, законодавство не вимагає обов'язкового додаткового підтвердження показань постраждалої особи.

У публікації Управління ООН з наркотиків і злочинності Handbook on Justice for Victims («Довідник із питань правосуддя для жертв», 1999 р.) зазначено, що юристам/адвокатам, які представляють інтереси постраждалих осіб, доцільно розглянути можливість ініціювання перед судами клопотань про забезпечення спеціальних заходів підтримки та захисту таких осіб.

Зокрема, йдеться про такі заходи:

- організацію окремих залів очікування для свідків обвинувачення і свідків захисту;
- забезпечення послуг усного та письмового перекладу;
- запровадження системи «за викликом» з метою мінімізації зайвих поїздок до суду;
- оперативне повернення речових доказів;
- надання спеціального транспорту до суду та назад із відповідними заходами безпеки (за потреби);
- організацію послуг з догляду за дітьми;
- забезпечення кризового втручання, психологічного консультування та інших форм підтримки;
- звільнення постраждалих осіб від сплати витрат, пов'язаних з проведенням судово-медичної експертизи для підтвердження факту зґвалтування або зі збиранням і збереженням доказів;
- встановлення справедливої та достатньої компенсації витрат для постраждалої особи;
- залучення відповідних фахівців для надання підтримки та супроводу постраждалих осіб;
- використання у кримінальному провадженні заяв постраждалих осіб про вплив злочину.

Уникнення запитань про приватне життя, що не стосуються віктимізації

45. Юристу/адвокату не слід без необхідності порушувати питання, що стосуються приватного та особистого життя постраждалої особи, якщо вони не мають прямого відношення до предмета справи. Право на повагу до приватності має бути безумовно дотримане, адже будь-яке необґрунтоване втручання може підірвати сформовану довіру між юристом/адвокатом і постраждалою особою.

Якщо ж окремі аспекти особистого життя особи можуть мати значення для правової позиції або доказування, це слід обговорити заздалегідь, чітко пояснивши їхню процесуальну необхідність і доречність. Важливо будувати розмову таким чином, щоб постраждала особа не відчувала себе підозрюваною чи обвинуваченою, а розуміла мету поставлених запитань.

Формулювання коротких та простих запитань

46. Рекомендується уникати громіздких і складних запитань, перевантажених юридичною термінологією. За можливості слід також відмовлятися від формулювань із

подвійним запереченням, оскільки вони можуть бути складними для сприйняття постраждалою особою та призводити до непорозумінь.

Як свідчить практика та більшість програм навчання з інтерв'ювання, використання підказок і нейтральних формулювань допомагає особі краще пригадати обставини та докладніше описати події. Уточнювальні запитання мають бути чіткими, зрозумілими та відкритими, щоб забезпечити надходження інформації та доказів безпосередньо від постраждалої особи без нав'язування припущень чи інтерпретацій з боку юриста/адвоката.

Формулювання запитань, які відповідають рівню освіти постраждалої особи

47. Під час формулювання запитань слід надавати перевагу простим і зрозумілим конструкціям. Визначаючи рівень такої простоти, юрист/адвокат має враховувати не лише освітній рівень постраждалої особи, а й її емоційно-психологічний стан на момент спілкування.

Для забезпечення ефективної та коректної комунікації юристові/адвокатові важливо знайти відповідний «регістр» спілкування, тобто обрати належний словниковий запас, граматичні конструкції та тон, що відповідають конкретному клієнтові та ситуації. Такий підхід сприяє кращому розумінню, знижує ризик непорозумінь і допомагає встановити довірливий контакт.

Забезпечення періодичних перерв

48. Згадування про травматичні події може спричиняти емоційне та фізичне виснаження. Тому регулярні перерви під час опитування є необхідними, вони допомагають знизити рівень стресу та мінімізувати ризик повторної травматизації. Завчасне інформування постраждалої особи про те, що в розмові передбачатимуться перерви, сприяє відчуттю контролю над ситуацією, допомагає налаштуватися на конструктивну взаємодію та дає можливість висловити власні побажання щодо тривалості й частоти таких пауз.

Слід також пам'ятати про базові фізіологічні потреби. Людині, яка відчуває голод або спрагу, складніше зосередитися й повноцінно брати участь в інтерв'юванні. Доцільно забезпечити доступ до води, що, крім іншого, може допомогти зменшити прояви дисоціації (*психологічний механізм, при якому людина тимчасово віддаляється від своїх відчуттів, емоцій або реальності, зазвичай як реакція на сильний стрес*). За можливості варто передбачати легкі перекуси та перерви для харчування.

Дотримання методики інтерв'ювання

49. Для дотримання базових стандартів інтерв'ювання постраждалих осіб юристам/адвокатам необхідно проходити спеціалізоване навчання. Одним із рекомендованих підходів є модель інтерв'ювання PEACE, розроблена у Великій Британії (*див. посилання у виносі 5*).

Модель PEACE — це етичний, структурований п'ятиетапний підхід до проведення опитування в межах розслідування, орієнтований на якісне збирання інформації, стимулювання вільного пригадування, заохочення співпраці та побудову довірливого контакту. Аббревіатура PEACE відображає основні етапи процесу:

- Planning and Preparation (Планування та підготовка);
- Engage and Explain (Залучення та роз'яснення);
- Account, Clarification and Challenge (Виклад обставин, уточнення та перевірка);
- Closure (Завершення);
- Evaluation (Оцінка).

Цей структурований і невикривальний метод спрямований на отримання повної та точної розповіді про події шляхом створення безпечного, підтримуючого й орієнтованого на співпрацю середовища для особи, яку опитують.

Нижче наведено основні характеристики та переваги цієї моделі.

Етичність та невикривальний підхід. Модель ґрунтується на повазі до гідності особи та не передбачає тиску чи маніпулятивних методів. Вона створює безпечні умови, що сприяють добровільному та правдивому наданню інформації.

Орієнтація на збір інформації. Її ключовою метою є отримання повної, точної та достовірної розповіді про події, а не домагання зізнання.

Структурованість та комплексність. Послідовний, багатоетапний підхід забезпечує системне дослідження всіх релевантних аспектів справи та мінімізує ризик втрати важливих деталей.

Підвищення точності свідчень. Завдяки налагодженню контакту та формуванню спокійної, невимушеної атмосфери модель сприяє отриманню більш детальної, узгодженої та надійної інформації від опитуваної особи.

Документування розповіді постраждалої особи

50. Метою юриста/адвоката має бути отримання від постраждалої особи максимально повної та послідовної розповіді, включно з її особистою історією. Детальний виклад обставин стосовно подій, що передували травматичному інциденту, перебігу самого інциденту та його наслідків, дає змогу належним чином оцінити причинно-наслідковий зв'язок і масштаб заподіяної шкоди.

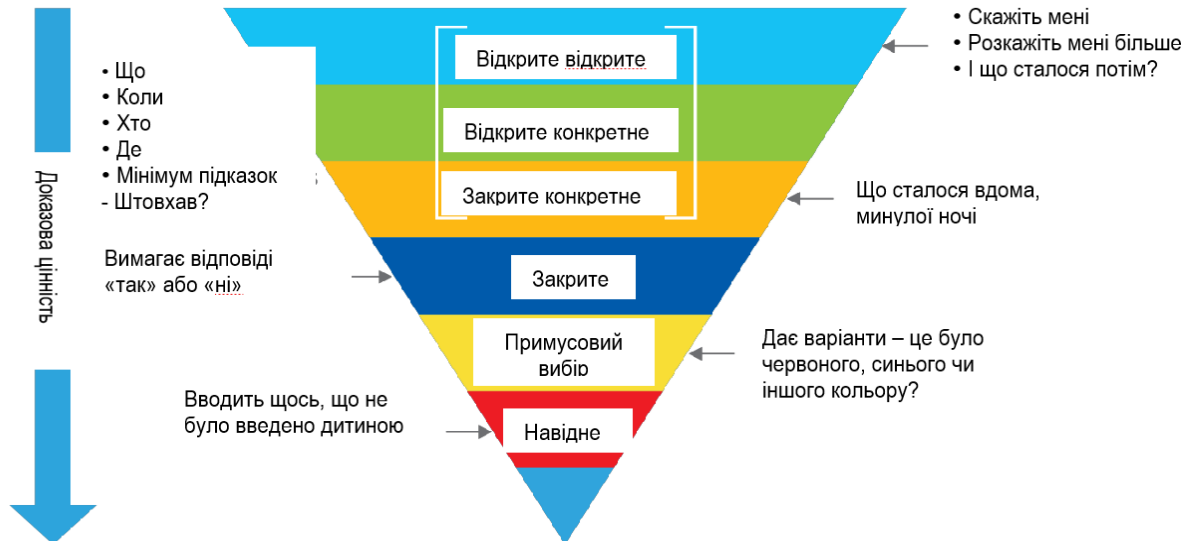
Постраждалим особам слід надати можливість розповісти свою історію в тому обсязі, у якому вони готові це зробити. Водночас важливо уникати тиску чи створення відчуття обов'язку розкривати деталі. Розповідь має бути добровільною та відбуватися у комфортному для постраждалої особи темпі.

У випадках сексуального насильства доказування значною мірою ґрунтується на свідченнях постраждалої особи. Тому надзвичайно важливо належним чином зафіксувати та задокументувати її розповідь про вчинений злочин, дотримуючись принципів обережності, поваги, коректності й професійної ретельності.

Це ще раз підтверджує значущість травма-інформованих підходів до інтерв'ювання, які дають змогу створити безпечні умови для вільного згадування подій і заохотити постраждалу особу детально викласти свої спогади, незалежно від того, у якій послідовності вони виникають та яким є їхній емоційний характер. Водночас слід враховувати, що повний і послідовний виклад обставин може потребувати часу та відбуватися протягом кількох зустрічей.

Після того як особа виклала свою історію у довільній формі, доцільно застосовувати відкриті запитання, які сприяють поглибленню розповіді, уточненню деталей і водночас допомагають зміцнити контакт між юристом/адвокатом та постраждалою особою. На наступному, уточнювальному етапі інтерв'ювання можуть використовуватися більш зосереджені запитання, зокрема закритого типу, для конкретизації окремих обставин, встановлення необхідних елементів складу правопорушення чи з'ясування контексту подій. Такий поетапний підхід дозволяє структурувати інформацію, зменшує ризик повторної травматизації (зокрема, виникнення флешбеків (*раптове, дуже яскраве повторне переживання події з минулого*)) та допомагає особам з фрагментарними або емоційно насиченими спогадами поступово відновити цілісність розповіді.

У наведеній нижче схемі (за матеріалами REDRESS, *Working with Survivors of Trauma*, 2024) представлено різні типи запитань та їхню доказову цінність. Як правило, найбільшу доказову вагу мають свідчення, отримані в результаті вільного викладу фактів та використання відкритих запитань, тоді як застосування навідних запитань знижує доказову цінність отриманої інформації та підвищує ризик її спотворення.

Приділення особливої уваги симптомам вікарної травми

Юристи/адвокати, які працюють з постраждалими особами, можуть самі зазнавати вторинних (вікарних) травматичних реакцій унаслідок постійного контакту з емоційно складними історіями. Надання правничої допомоги у таких справах є психологічно та емоційно виснажливим, тому належна турбота про власний стан є не розкішшю, а професійною необхідністю.

Піклування про себе, зокрема системні заходи з захисту ментального здоров'я, безпосередньо впливає на якість допомоги, що надається клієнтам. Водночас індивідуальна стійкість має підтримуватися цілеспрямованою інституційною політикою певної організації чи державного органу.

Підтримка з боку організації, де працює юрист/адвокат, не повинна обмежуватися загальними рекомендаціями щодо самопомоги. Вона має передбачати впровадження реальних механізмів запобігання та мінімізації наслідків вікарної травми, зокрема: забезпечення достатньої кількості вихідних днів і відпусток (у тому числі, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності), раціональний розподіл навантаження, адекватну кількість справ у провадженні, а також ефективне та підтримувальне управління.

Короткий контрольний список (чек-лист) щодо організації процесу надання правничої допомоги постраждалим особам наведений у додатку 2 до цих Методичних рекомендацій.

Дотримання юристами/адвокатами вище описаних принципів та рекомендацій дозволить забезпечити професійне, чутливе та ефективне надання БПД постраждалим особам.

V. ЗДІЙСНЕННЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ ПОСТРАЖДАЛОЇ ОСОБИ ПІСЛЯ ВІДКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

51. Якщо постраждала особа, вже подала заяву про вчинення злочину та згодом звернулася за отриманням БВПД для представництва своїх інтересів, це означає, що вона вирішила скористатися механізмами кримінального правосуддя.

Фактично рішення про звернення до системи кримінальної юстиції вже прийнято, однак юрист/адвокат має належним чином з'ясувати позицію клієнта, отримати чіткі запити на БВПД та роз'яснити подальші кроки, можливі ризики та перспективи.

Після цього починається стандартна процедура прийняття звернення про надання БВПД та рішення про надання такої допомоги за результатом його розгляду, а також видачі доручення адвокату.

52. Важливо пам'ятати, що постраждала особа має право самостійно вирішувати, подавати заяву про вчинення злочину чи не подавати. Це глибоко особисте рішення і закон не встановлює обов'язку звертатися з такою заявою до правоохоронних органів. Важливо, щоб воно було добровільним та усвідомленим.

Юрист/адвокат може надати необхідні роз'яснення щодо правових наслідків та процедур, допомогти оцінити можливі ризики та підтримати особу у прийнятті поінформованого рішення.

Після отримання заяви про вчинення кримінального правопорушення слідчий або прокурор зобов'язаний протягом 24 годин внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) та розпочати досудове розслідування.

Подання заяви можливе виключно за наявності вільної та поінформованої згоди постраждалої особи. Упродовж усього кримінального провадження постраждалі мають право на повагу до честі й гідності, чутливе та недискримінаційне ставлення, а також на отримання інформації про свої права.

53. Права і обов'язки потерпілого у кримінальному провадженні виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого.

Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення (стаття 55 КПК України).

Набуття статусу потерпілого у кримінальному провадженні забезпечує реалізацію процесуальних прав, зокрема право:

- брати участь у кримінальному провадженні, зокрема отримувати повідомленим про свої права та обов'язки, подавати докази, заявляти відводи, клопотання та скарги;
- мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
- брати участь у судовому провадженні;
- за результатами індивідуальної оцінки ризиків — на застосування заходів безпеки щодо себе та/або членів сім'ї у разі наявності загрози заподіяння шкоди.

Повний перелік прав потерпілого визначено статтею 56 КПК України.

Потерпілі мають право брати участь у кримінальному провадженні особисто або через свого представника.

***Примітка.** Потерпілий може звернутися за консультацією до будь-якого юриста/адвоката, однак доступ до матеріалів кримінального провадження та здійснення процесуального представництва забезпечується виключно адвокатом, який має відповідні повноваження згідно з законом.*

VI. ВЗАЄМОДІЯ З МІЖНАРОДНИМИ СТРУКТУРАМИ

54. Відповідно до підходу, орієнтованого на потреби постраждалих осіб, така особа має право самостійно приймати рішення щодо звернення (або не звернення) до системи кримінального правосуддя, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні

Одним з можливих варіантів для постраждалої особи (що не виключає інших напрямів захисту та взаємодії), є повідомлення про злочин до Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (далі – ММПЛУ).

ММПЛУ не є складовою системи кримінального правосуддя та не пов'язана з державними органами влади. Це міжнародний правозахисний механізм, який документує порушення прав людини, збирає свідчення та готує публічні й аналітичні доповіді для інформування Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), органів, що ухвалюють рішення, та міжнародної спільноти.

Доцільно, щоб юристи/адвокати, надаючи БПД постраждалій особі, інформували її про те, що одним із можливих (але не єдиним) варіантів є надання інформації про випадок насильства ММПЛУ без залучення механізмів кримінального правосуддя. Місія може приймати інформацію, у тому числі анонімно, та не зобов'язана передавати її іншим органам. Це означає, що за бажанням особи її дані можуть залишатися нерозголошеними.

Для деяких постраждалих осіб такий формат взаємодії, з мінімальним рівнем процесуального навантаження, може бути прийнятним. Водночас слід враховувати, що ММПЛУ може ініціювати проведення співбесіди з постраждалою особою з метою уточнення обставин. У разі подальшого звернення до національних або міжнародних механізмів правосуддя це може бути одним з кількох інтерв'ю, які проходитиме особа.

Інші міжнародні структури

55. Ще одним можливим варіантом для постраждалої особи, що не виключає паралельного використання інших механізмів захисту, є повідомлення про факт насильства інших міжнародних інституцій.

Зокрема, йдеться про звернення до Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), до правоохоронних органів інших держав у межах реалізації принципу універсальної юрисдикції, а також до міжнародних органів з захисту прав людини.

Юрист/адвокат має поінформувати постраждалу про можливості, умови прийнятності таких звернень, потенційні строки розгляду та наслідки взаємодії з відповідними міжнародними механізмами, щоб рішення було добровільним і поінформованим.

Поряд з національною системою кримінального правосуддя, злочини, що можуть кваліфікуватися як міжнародні (зокрема воєнні злочини, злочини проти людяності), підпадають під комплементарну юрисдикцію МКС. Це означає, що МКС здійснює провадження у випадках, коли держава не може (або не бажає) належним чином здійснювати розслідування чи притягнення винних до відповідальності.

Канцелярія Прокурора МКС забезпечила механізми, за допомогою яких постраждалі особи можуть передавати інформацію, свідчення та докази безпосередньо до вказаного суду. Внутрішні системи кримінального правосуддя інших держав можуть виступати

потенційним форумом для притягнення винних до відповідальності, зокрема на підставі принципу універсальної юрисдикції, зокрема, якщо ймовірний виконавець злочину перебуває на території відповідної держави.

Крім того, у разі порушення державою прав людини постраждала особа має бути належним чином поінформована про можливість звернення до міжнародних механізмів захисту прав людини та, за власним бажанням, може подати відповідну інформацію й докази до компетентного органу, зокрема до одного з договірних органів у системі ООН.

Також можливе звернення на регіональному рівні, наприклад, до Європейського суду з прав людини, який уже розглядає низку справ, пов'язаних з агресією Російської Федерації проти України. Водночас для прийнятності індивідуальної заяви, як правило, необхідно обґрунтувати, що ефективні національні засоби правового захисту були вичерпані або є недоступними чи неефективними за конкретних обставин справи.

VII. МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ТА РЕПАРАЦІЙ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ОСІБ

56. Постраждали особи мають право вимагати відшкодування завданої шкоди у різних формах та через різні правові механізми, як на національному, так і на міжнародному рівнях, зокрема шляхом використання наведених нижче інструментів.

1) Подання заяви до міжнародного Реєстру збитків для України (далі – Реєстр збитків). Юристу/адвокату доцільно поінформувати постраждалу особу, про можливість звернення до Реєстру збитків. Для таких постраждалих осіб передбачено окрему категорію заяв А2.4 (сексуальне насильство). Клієнту слід роз'яснити порядок подання заяви та доцільність звернення з вимогою про репарації відповідно до встановленої процедури (див. [посилання](#)).

2) Окреме цивільне провадження. Постраждала особа може звернутися до суду з цивільним позовом про відшкодування завданої шкоди до особи або групи осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, зокрема сексуального насильства. У такому провадженні можуть бути використані матеріали кримінальної справи як докази відповідно до вимог Цивільного процесуального кодексу України.

3) Подання заяви про отримання статусу постраждалої від СНПК та невідкладних проміжних репарацій відповідно до Закону України [«Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій»](#). Юрист/адвокат має поінформувати клієнта про цю можливість та роз'яснити умови та порядок реалізації прав, визначених зазначеним законом.

4) Програми репарацій та допомоги постраждалим особам. Держави зобов'язані запроваджувати відповідні програми у випадках масових або системних порушень прав людини, а також тоді, коли особи чи суб'єкти, відповідальні за завдану шкоду, включно з іншими державами, не можуть або не бажають виконувати свої зобов'язання щодо її відшкодування. Такі програми можуть передбачати фінансову компенсацію, соціальну, медичну чи психологічну підтримку та інші форми допомоги.

5) Цільовий фонд МКС для постраждалих осіб. Місією Фонду є надання підтримки особам, які постраждали від геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС. Фонд реалізує свою діяльність у межах двох окремих мандатів: щодо репарацій (на виконання рішень Суду) та щодо допомоги постраждалим особам. Фінансування в межах мандата допомоги є важливим інструментом підтримки, зокрема для осіб, які постраждали від СНПК та інших тяжких злочинів.

VIII. ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ ТА КОРИСНІ РЕСУРСИ

Інформована згода

57. Для отримання інформованої згоди на використання персональної інформації постраждалої особи юрист/адвокат має забезпечити, щоб така згода була надана добровільно, без будь-якого тиску та після надання повної і зрозумілої інформації.

Постраждала особа має бути чітко поінформована про те, яким саме чином і з якою метою використовуватиметься її інформація (зокрема щодо можливого розкриття третім особам), про потенційні наслідки, ризики та переваги, а також про своє право у будь-який момент відкликати надану згоду.

Згода повинна бути конкретною, усвідомленою та зафіксованою у письмовій формі. Особа має реально розуміти зміст і значення відповідної процедури та приймати рішення самостійно, а не формально підписувати документ без належного усвідомлення його правових наслідків.

У таблиці нижче відображено, що інформована згода на передачу інформації має надаватися лише після всебічного обговорення між юристом/адвокатом та постраждалою особою питань щодо того, яку саме інформацію планується передати, з якою метою та кому саме вона буде розкрита.

Процес отримання згоди на передачу інформації складається з трьох послідовних етапів:

1. Обговорити:	2. Домовитися:	3. Задokumentувати:
<p>Чому інформація може бути передана.</p> <p>Яка інформація може бути передана.</p> <p>Хто матиме доступ до інформації.</p>	<p>Яка інформація буде/може бути передана і кому.</p>	<p>В письмовій угоді, підписаній постраждалою особою.</p>

Перелік ресурсів та організацій для перенаправлення

58. Підхід, орієнтований на потреби постраждалих осіб, передбачає забезпечення комплексного реагування на випадки СНПК. Такий підхід включає створення та ефективне функціонування систем перенаправлення, яка гарантує своєчасне, безпечне та конфіденційне скерування постраждалих до належних багатосекторальних служб підтримки.

Комплексне реагування охоплює доступ до медичної, психологічної, соціальної та правничої допомоги. За наявності згоди постраждалої особи її медична та психологічна документація підлягає суворій конфіденційності та захисту.

Юрист/адвокат має володіти інформацією про доступні сервіси та вміти належним чином скеровувати постраждалих осіб до відповідних установ і мереж підтримки, зокрема медичних закладів, спеціалізованих служб, а також до органів, що забезпечують надання державної соціальної допомоги.

Постраждалим особам рекомендовано якомога швидше звернутися по медичну допомогу, зокрема за потреби зателефонувавши за номером 103. Своєчасне медичне

обстеження є важливим як для збереження здоров'я, так і для фіксації можливих тілесних ушкоджень.

Проведення судово-медичної експертизи може мати значення для належної фіксації та збереження доказів. Постраждала особа має право вимагати надання копій медичних висновків та інших документів, складених у зв'язку з обстеженням або лікуванням.

Юристи/адвокати, які надають БПД постраждалим, мають рекомендувати таким особам, які зазнали тілесних ушкоджень, скористатися доступними державними медичними послугами.

Водночас важливим є те, що для доведення факту СНПК наявність висновку судово-медичної експертизи не є обов'язковою умовою.

59. Постраждалі особи мають можливість звернутися по психологічну допомогу, зокрема, до таких установ та служб підтримки:

1) Координаційний центр підтримки потерпілих і свідків Офісу Генерального прокурора. Координатори центру можуть надати таку підтримку:

- роз'яснити права постраждалої особи в кримінальному провадженні;
- поінформувати про перебіг досудового розслідування та судового розгляду, зокрема щодо дати, часу, місця судових засідань і змісту ухвалених рішень;
- проконсультувати щодо мінімізації ризиків вторинної травматизації та ретравматизації;
- скерувати до установ і організацій, що надають психологічну, медичну, правничу та соціальну допомогу;
- фізичний супровід у суді;
- сприяти в організації проїзду з інших населених пунктів та забезпеченні проживання за місцем проведення судового розгляду;
- оформлення заяв щодо отримання компенсацій і виплат, зокрема подання заяв до Реєстру збитків для України.

Контактні дані Координаційного центру підтримки потерпілих і свідків Офісу Генерального прокурора:

контактний номер телефону: 380 66 311 45 84;

гаряча лінія: 380 66 904 15 34;

хаб центру у Бучі: 380 50 552 70 33, 380 50 552 70 71.

Відділів організації підтримки потерпілих осіб і свідків при обласних прокуратурах:

Київська 380 63 685 56 70; 380 63 685 56 67; 380 95 766 55 39; 380 99 101 81 70;

Запорізька 380 95 868 44 22; 380 99 218 02 58;

Донецька 380 66 327 28 55;

Луганська 380 96 659 89 32; 380 50 653 99 39; 380 95 125 59 53;

Миколаївська 380 68 045 48 45; 380 68 064 24 64; 380 68 065 50 17;

Сумська 380 98 833 22 09; 380 98 833 23 88; 380 98 833 28 23;

Херсонська 380 95 075 33 27; 380 95 756 22 24; 380 66 356 22 09;

Харківська 380 93 754 64 76;

Чернігівська 380 93 956 74 57; 380 63 725 17 13.

Примітка: Важливо перед наданням постраждалій особі контактних номерів телефонів підрозділів Офісу Генерального прокурора перевіряти їх актуальність на сайті Офісу: <https://www.gp.gov.ua/>.

2) Центри допомоги врятованим: <https://www.help-platform.in.ua/czentry-dopomogy-vryatovanym/>.

3) Національна гаряча лінія з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації: тел. 0800 500 335 або 116 123.

4) Інформаційна кампанія «Розірви коло»: тел. 0800 500 335.

5) Інтернет-платформа «Розкажи мені», надає психологічну допомогу:
e-mail: tellmecomua@gmail.com.

Постраждалі особи можуть розглянути можливість повідомлення компетентних органів про вчинене кримінальне правопорушення. За їхнім бажанням вони можуть ініціювати внесення відповідних відомостей до ЄРДР та відкриття кримінального провадження.

З цією метою постраждала особа може звернутися до таких органів:

Управління по роботі зі злочинами СНПК Офісу Генерального прокурора України:
тел. +380-99-525-01-56;

Національна поліція України: тел. 102 або 0 800 500 202 (гаряча лінія НПУ);

Обласні прокуратури: <https://gp.gov.ua/ua/posts/sajti-oblasnih-prokuratur>;

Місцева військова адміністрація (за місцем вчинення злочину або за місцем проживання);

Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні: +380 44 253 59 66, ohchr-hrmmu-crsv@un.org;

Посилання для подання інформації до Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду: [OTPLink](#).

Якщо постраждала особа перебуває на тимчасово окупованій території або не може зв'язатися з відповідними органами влади України, вона може повідомити про злочин до таких установ:

Гаряча лінія Офісу Генерального прокурора України щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту:

тел. (096) 755-02-40 (Viber, WhatsApp, Telegram, Signal)

e-mail: conflict2022.ua@gmail.com

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини:

тел. +38 044 253 75 89 or 0800 501 720

e-mail: hotline@ombudsman.gov.ua (у разі звернення до Уповноваженого необхідно надати своє прізвище і контактні дані).

Вищенаведений перелік органів, установ та організацій не є вичерпним. Юристи/адвокати можуть надавати постраждалим особам інформацію про інших надавачів відповідних послуг.

Додаток 1
до Методичних рекомендацій щодо
ефективного представництва інтересів
постраждалих від сексуального
наси́льства, пов'язаного з конфліктом

Перелік рекомендованих методичних та навчальних матеріалів

(Перелік сформовано станом на 01 жовтня 2025 року)

1. Кодекс Мурад (2022) [посилання](#) ([посилання на українську версію](#)).
2. American Bar Association, Commission on Domestic Violence, *Comprehensive Issue Spotting: A Tool for Civil Attorneys Representing Victims of Domestic & Dating Violence, Sexual Assault & Stalking* (2011) [Американська асоціація юристів, Комісія з питань домашнього насильства, Комплексне виявлення проблем. Посібник для адвокатів із цивільних справ, які представляють осіб, постраждалих від домашнього насильства, насильства на побаченнях, сексуальних посягань і переслідування] (див. контрольний перелік стосовно безпеки клієнтів) [посилання](#).
3. American Bar Association, Commission on Domestic Violence, *Post-Conviction Advocacy for Survivors of Human Trafficking: A Guide for Attorneys: The Survivor Reentry Project* (2020) [Американська асоціація юристів, Комісія з питань домашнього насильства, захист прав постраждалих від торгівлі людьми після перегляду справ. Посібник для адвокатів. Проєкт «Відновлення постраждалих»] [посилання](#).
4. Рада Європи, *Робота з потерпілими від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту: Посібник для українських прокурорів* (2024) [посилання](#) ([посилання на українську версію](#)) [особливо див. Додаток В «Шаблон: протокол інтерв'ю»].
5. Рада Європи, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) (2011) [посилання](#).
6. Council of Europe, *Istanbul Convention Explanatory Report* (2011) [Рада Європи, Пояснювальна доповідь до Стамбульської конвенції] [посилання](#).
7. Council of Europe, *Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports* (2022) [Рада Європи, Проміжний системний огляд базових доповідей з оцінки Групи експертів з дій проти насильства стосовно жінок і домашнього насильства (GREVIO)] [посилання](#).
8. Council of Europe, *Parliamentary Assembly, Recommendation 1873, Sexual Violence Against Women in Armed Conflict* (2009) [Рада Європи, Парламентська асамблея, Рекомендація 1873, Сексуальне насильство щодо жінок в умовах збройних конфліктів] [посилання](#).
9. Council of Europe, *Preventing and combating violence against women and domestic violence in Ukraine: Good International Practices and Standards on Violence against women and domestic violence, Report* (2015) [Рада Європи, Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. Передова міжнародна практика і

- стандарти стосовно насильства щодо жінок і домашнього насильства. Звіт* [посилання](#).
10. European Human Rights Advocacy Centre (EHRAC), *Посібник з юридичної практики з урахуванням травматичного досвіду для юристів, які працюють із дорослими, постраждалими від порушень прав людини* (2022) [посилання](#) ([посилання на українську версію](#)).
  11. European Parliament and Council, Directive 2012/29/EU, 25 October 2012 *Establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime* [EU Victims Directive] [*Європейський парламент і Рада, Директива 2012/29/ЄС від 25 жовтня 2012 р., що запроваджує мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочинів (Директива ЄС щодо потерпілих)*] [посилання](#).
  12. [Консультативна місія ЄС в Україні](#), *Як уникнути повторної травматизації жертв воєнних злочинів під час розслідувань і судових процесів* (2024) [посилання](#).
  13. Global Rights Compliance/AMP США, *Настільна книга судді: матеріали для розгляду справ про міжнародні злочини* (2023) [посилання](#).
  14. ЮРФЕМ, *Протидія сексуальному насильству: правова дорожня карта* (2023) [посилання](#).
  15. Kenniscentrum getuigen, *Witness Protocol* [of The Hague District Court] (2020) [*Окружний суд Гааги, Протокол роботи зі свідками*] [посилання](#)
  16. [International Association of Chiefs of Police, Successful Trauma Informed Victim Interviewing](#) (2000) [*Міжнародна асоціація начальників поліції, Успішне опитування потерпілих з урахуванням травматичного досвіду*] [посилання](#).
  17. International Bar Association, *International Principles on Conduct for the Legal Profession* (2011) [*Міжнародна асоціація юристів, Міжнародні принципи поведінки юристів*] [посилання](#).
  18. International Commission of Jurists (ICJ), *Women's Access to Justice for Gender-Based Violence: A Practitioners' Guide* (2016) [*Міжнародна комісія юристів (МКЮ), Доступ жінок до правосуддя у випадках гендерно зумовленого насильства. Посібник для практиків*] [посилання](#) (див. на с. 151: «Жінки, які зазнали гендерно зумовленого насильства, повинні мати доступ до правничої допомоги»).
  19. ICC OPCV, *Representing Victims before the International Criminal Court A Manual for legal representatives, 5th edition* (2019) [*МКС, Канцелярія громадських адвокатів для потерпілих, Представництво потерпілих у Міжнародному кримінальному суді: посібник для юридичних представників, н'яте видання*] [посилання](#).
  20. Lynn-Alesker, Anya, *ABA Standards of Practice for Lawyers Representing Victims in Civil Protection Order Cases: A Reflection on 20 Years of Work* (2015) [*Лінн-Алескер, Аня, Практичні стандарти ААЮ для юристів, які представляють потерпілих у справах про захист цивільних осіб. Думки про двадцятирічний досвід роботи*] [посилання](#).

21. Michels, An, et al, *Integration of Mental Health and Psychosocial Support Approaches in Accountability Mechanisms for Atrocity Crimes* (2024) [Міхельс, Ен, Інтеграція підходів до психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в механізми відповідальності за жорстокі злочини] [ПОСИЛАННЯ](#).
22. New Zealand Police & Mary Schollum, *Investigative interviewing: The Literature* (2005) [Поліція Нової Зеландії та Мері Шоллум, Слідчі інтерв'ю: література] [ПОСИЛАННЯ](#).
23. ОГП, *Стратегічний план реалізації повноважень прокуратури у сфері кримінального переслідування за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, затверджений Генеральним прокурором України 26 червня 2023 р.* (2023) [ПОСИЛАННЯ](#).
24. ОГП, *Стратегічний план щодо реалізації повноважень органів прокуратури у сфері кримінального переслідування за вчинення міжнародних злочинів на 2023-2025 роки, затверджений Генеральним прокурором України 15 вересня 2023 р.* (2023) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
25. ОГП, Інформаційний буклет для потерпілих (2025) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
26. БДПІЛ ОБСЄ, *Третій проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні* (2023) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
27. ОБСЄ, прес-реліз, ОБСЄ допомагає зміцнити спроможність системи безоплатної правничої допомоги в Україні надавати підтримку потерпілим від гендерно зумовленого насильства під час війни (2023) [ПОСИЛАННЯ](#) (згадується звіт за результатами оцінювання).
28. Модель PEACE, пояснювальний документ, [ПОСИЛАННЯ](#).
29. REDRESS, *Working with Survivors of Trauma* (Module 13) (2024) [Робота з потерпілими від травми (модуль 13)] [ПОСИЛАННЯ](#).
30. REDRESS, *A Survivor-Centred Approach to Seeking Reparation for Torture* (2024) [Орієнтований на потерпілих підхід до вимог про репарації за катування] [ПОСИЛАННЯ](#).
31. REDRESS, *Як постраждали в Україні можуть бути почуті перед Міжнародним кримінальним судом: Посібник для потерпілих і постраждалих громад для розуміння процедур МКС та їхніх прав перед судом* (2024) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
32. Report of the UN Secretary General, *Conflict-Related Sexual Violence* (2024) [Доповідь Генерального секретаря ООН, Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом] [ПОСИЛАННЯ](#).
33. Велика Британія, PSVI, *Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту* (друге видання, 2017) [ПОСИЛАННЯ](#) (перше видання, [ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).

34. United Kingdom, PSVI (Adams, Kate), *Principles for Global Action: Preventing and Addressing Stigma Associated with Conflict-Related Sexual Violence* (2017) [Велика Британія, PSVI, Кейт Адамс, Принципи глобальних дій. Запобігання і протидія стигматизації через сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом] [ПОСИЛАННЯ](#).
35. United Kingdom, FCDO, *A theory of change for addressing conflict-related sexual violence* (2022) [Велика Британія, FCDO, Теорія змін для протидії на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом] [ПОСИЛАННЯ](#).
36. United Nations Department of Peace Operations, *Handbook for United Nations Field Missions on Preventing and Responding to Conflict-Related Sexual Violence* (2020) [ООН, Департамент операцій з підтримання миру, Довідник для польових місій ООН із запобігання та протидії сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом] [ПОСИЛАННЯ](#).
37. United Nations Office of the SRSO on Sexual Violence in Conflict, *A Conflict-Related Sexual Violence Survivor's Journey* (2024) [ООН, Офіс СПГС з питань сексуального насильства в умовах конфлікту, Шлях особи, потерпілої від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом] [ПОСИЛАННЯ](#).
38. Управління Верховного комісара ООН з прав людини, *Стамбульський протокол. Посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання, № 8/Rev. 2* (2022) [ПОСИЛАННЯ](#).
39. United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner, *Systematizing gender integration for commissions of inquiry and fact-finding missions: internal guidance note* (2016) [Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Систематизація інтеграції тендерних аспектів для комісій з розслідування та місій з установлення фактів: внутрішня керівна записка] [ПОСИЛАННЯ](#).
40. United Nations Basic Principles on the Role of Lawyers, adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, 27 August to 7 September 1990 [ООН, Основні принципи, що стосуються ролі юристів. Прийняті Восьмим Конгресом ООН із запобігання злочинності та поводження з правопорушниками, 27 серпня – 7 вересня 1990 р.] [ПОСИЛАННЯ](#).
41. UNODC, *Handbook on Justice for Victims* (1999) [УНЗ ООН, Довідник із питань правосуддя для жертв] [ПОСИЛАННЯ](#).
42. Ukrainian Legal Aid Foundation, *Free Legal Aid System in Ukraine: The First Year of Operation Assessment* (2013) [Українська фундація правової допомоги, Система безоплатної правової допомоги в Україні. Оцінка першого року роботи] [ПОСИЛАННЯ](#).
43. ULAG, Катерина Ілікчієва та Кейт Левін, *Національні заходи з протидії «сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом» (СНПК), в умовах агресивної війни Росії проти України* (2025) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
44. ULAG/WIGJ/GRC, *Довідник для інструкторів. Протидія сексуальному насильству, пов'язаному з конфліктом, та іншим міжнародним злочинам в Україні* (2024) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).

45. ULAG, Needs Assessment of Ukraine's Justice System: Delivering Meaningful Justice to the Victims and Survivors of the Armed Conflict (2024) [Оцінка потреб системи правосуддя в Україні: забезпечення змістовного правосуддя жертвам і постраждалим від збройного конфлікту] [ПОСИЛАННЯ](#).
46. USAID, Simo Vaatainen, et al, *Protocol for Courts on Working with Vulnerable Victims and Witnesses* (2024) [АМР США, Сімо Ваатайнен та ін., Протокол роботи судів з уразливими потерпілими та свідками].
47. U.S. Department of Justice, Framework for Prosecutors to Strengthen Our National Response to Sexual Assault Domestic Violence Involving Adult Victims (2024) [Міністерство юстиції США, Нормативна база для посилення прокурорами нашої національної відповіді на сексуальні посягання й домашнє насильство щодо дорослих] [ПОСИЛАННЯ](#).
48. Victim Rights Law Center, Legal Advocate Guide (2024) [Юридичний центр із прав потерпілих, Посібник для адвокатів] [ПОСИЛАННЯ](#).
49. Victim Rights Law Center, Safety Planning with Adult Sexual Assault Survivors: A Guide for Advocates and Attorneys (2013) [Юридичний центр із прав потерпілих, Планування безпеки дорослих потерпілих від сексуальних домагань: посібник для юристів і адвокатів] [ПОСИЛАННЯ](#).
50. Witness, *Conducting Safe, Effective and Ethical Interviews with Survivors of Sexual and Gender-Based Violence* (2013) [Свідок, Проведення безпечних, ефективних та етичних інтерв'ю з потерпілими від сексуального та гендерно-зумовленого насильства] [ПОСИЛАННЯ](#).

Методичні документи, які стосуються дітей

51. Рада Європи, *Конвенція про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція)* (2007) [ПОСИЛАННЯ](#).
52. Рада Європи, *Психологічна підтримка та допомога дітям, які пережили травматичні події. Навчально-методичний посібник* (2025) [ПОСИЛАННЯ](#) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
53. Офіс Ради Європи в Україні, *Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування* (2021) ([ПОСИЛАННЯ НА УКРАЇНСЬКУ ВЕРСІЮ](#)).
54. REDRESS, *Working with Child Victims of Trauma* (2019) [Робота з дітьми, потерпілими від травм] [ПОСИЛАННЯ](#).
55. Save the Children, *Advancing Justice for Children, Innovations to strengthen accountability for violations and crimes affecting children in conflict* (2021) [Врятуйте дітей, Просування правосуддя для дітей, інновації для посилення відповідальності за порушення та злочини, що стосуються дітей у конфліктах] [ПОСИЛАННЯ](#).
56. United Nations International Children's Emergency Fund and United Nations Office on Drugs and Crime, *Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime* (2005) [Міжнародний надзвичайний фонд допомоги дітям при ООН, Управління

ООН з наркотиків і злочинності, Рекомендації з питань правосуддя щодо дітей-жертв і дітей-свідків злочинів] [посилання](#).

Навчальні ресурси

57. Координаційний центр з надання правничої допомоги, Платформа дистанційного навчання, <https://academy.legalaid.gov.ua/login/index.php>.
  58. ООН, Офіс СПГС з питань сексуального насильства в умовах конфлікту та Група експертів. Відеоматеріали з навчання навичок опитування.
  59. США, Національний ресурсний центр із сексуального насильства (NSVRC), безкоштовний курс з розуміння травми та сексуального насильства <https://campus.nsvrc.org/course/index.php?categoryid=61>.
-

Додаток 2

до Методичних рекомендацій щодо ефективного представництва інтересів постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом

Короткий контрольний список (чек-лист) щодо організації процесу надання правничої допомоги постраждалим особам

Підготовка до зустрічі

Перед зустріччю з постраждалою особою:

- подбайте про те, щоб приміщення для зустрічі було приватним, безпечним і комфортним, створювало відчуття захищеності;
- за потреби організуйте присутність особи, яка надаватиме підтримку (наприклад, психолога), або перекладача, якщо цього бажає чи потребує постраждала особа;
- завчасно підготуйте актуальні контактні дані відповідних служб підтримки (медичних закладів, психологів, соціальних служб, притулків, громадських організацій тощо) для направлення постраждалої до них (у разі необхідності) за отриманням супутніх послуг;
- виділіть достатньо часу для консультації, щоб розмова відбувалася без поспіху та тиску.

Початок зустрічі

На початку зустрічі з постраждалою особою:

- представтеся, чітко окресліть свою професійну роль і поясніть, у чому саме полягає ваша допомога. Спілкуйтеся спокійним, доброзичливим і неосудливим тоном;
- уточніть, як постраждала особа хотіла б, щоб до неї зверталися, та поважайте обрану нею форму комунікації;
- поясніть принцип конфіденційності, його межі та можливі законодавчі винятки щодо розкриття інформації;
- запитайте чи комфортно постраждалій особі у запропонованих умовах і наголосіть, що вона може в будь-який момент зробити паузу, змінити тему або припинити розмову;
- проявляйте чутливість до пережитої травми та емоційного стану постраждалої особи. За потреби запропонуйте воду, серветки або коротку перерву.

Проведення консультації

1. Встановлення довіри та забезпечення безпеки:

- з'ясуйте, яких результатів постраждала особа очікує, які питання її турбують та які свої потреби вона вважає пріоритетними;
- чітко окресліть, яку саме правничу допомогу ви можете надати та в яких межах;
- наголосіть, що всі ключові рішення ухвалює сама постраждала особа. Забезпечте їй відчуття контролю та свободи вибору;
- уважно слухайте, не перебиваючи та не висловлюючи оцінок чи сумнівів;
- уникайте тиску з метою з'ясування зайвих деталей насильства, не давайте нереалістичних обіцянок і не використовуйте складну професійну термінологію без пояснення;
- висловіть вдячність за довіру та сміливість звернутися по допомогу.

2. Інформування постраждалої особи про її права:

- поінформуйте постраждалу особу про її права (чітко й доступною мовою), зокрема про право на:
- гідне, поважне ставлення та особисту безпеку;
- безоплатну медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальні послуги;
- безоплатну правничу допомогу відповідно до Закону України “Про безоплатну правничу допомогу”;
- звернення з заявою про вчинення кримінального правопорушення (у будь-який момент), вимагати належного розслідування та розгляду справи судом;
- подання клопотання про застосування заходів безпеки, зокрема проведення закритого судового засідання, надання показань у режимі відеоконференції, участь у процесі особи, яка надає підтримку тощо;
- репарації, включно з відшкодуванням шкоди, реабілітацією, компенсаційними виплатами та передбаченими законом пільгами.

3. Інформування постраждалої особи про можливі подальші кроки:

- роз’ясніть постраждалій особі можливі подальші кроки (з урахуванням її вибору), а саме:
- поінформуйте про доступні медичні та психологічні послуги, наголосивши на важливості своєчасного звернення за допомогою для збереження здоров’я та фіксації можливих доказів;
- роз’ясніть варіанти отримання репарацій — у межах кримінального провадження або через адміністративні процедури, а також можливості отримання компенсації, соціальних виплат і пільг;
- надайте інформацію про програми підтримки, які реалізують державні органи та неурядові організації, та, за згодою постраждалої особи, організуйте відповідні перенаправлення.

Завершення зустрічі

Наприкінці зустрічі з постраждалою особою:

- коротко підсумуйте ключові питання та домовленості, використовуючи прості й зрозумілі формулювання;
- надайте письмову інформацію/направлення для отримання необхідних супутніх послуг, щоб постраждала особа не покладалася виключно на свою пам’ять;
- повторно уточніть чи залишилися запитання, сумніви або занепокоєння і надайте можливість їх обговорити;
- повідомте про подальші кроки та запевніть, що постраждала особа може звернутися до вас у будь-який час для продовження консультації чи уточнення інформації;
- подякуйте за довіру, відкритість і сміливість звернутися за допомогою.

Подальші дії після зустрічі

Після проведення зустрічі (конфіденційного побачення) з постраждалою особою:

- належним чином задокументуйте (зареєструйте) звернення постраждалої особи та/або зміст наданої правничої послуги (конфіденційної зустрічі) з дотриманням принципів конфіденційності, захисту персональних даних та безпеки постраждалої особи;

- за необхідності, проведіть комунікацію (усну, письмову) з представниками відповідних служб щодо перенаправлення постраждалої особи до них, та, за можливості, відстежте результати такого перенаправлення (надання супутніх послуг постраждалій особі);
- за згодою постраждалої особи забезпечте подальший правовий супровід та підтримуйте з нею регулярний зв'язок;
- контролюйте процесуальні строки, зокрема щодо подання заяв, скарг чи документів на компенсацію, та своєчасно інформуйте постраждалу особу про перебіг справи й наступні кроки.

У таблиці нижче відображено 10 принципів Кодексу Мурад.

